

Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu

Natuurverkenning twee jaar later

Over gebruik en doorwerking van Natuurverkenning 2010-2040

| WOt-technical report 11

J. Vader & M.J. Bogaard

Natuurverkenning twee jaar later

De reeks 'Wot-technical reports' bevat onderzoeksresultaten van projecten die kennisorganisaties voor de unit Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu hebben uitgevoerd.

Wot-technical report 11 is het resultaat van een onderzoeksopdracht van het Planbureau voor de Leefomgeving en gefinancierd door het Ministerie van Economische Zaken (EZ). Dit onderzoeksrapport draagt bij aan de kennis die verwerkt wordt in meer beleidsgerichte publicaties zoals Balans van de Leefomgeving, Natuurverkenning en andere thematische verkenningen.

Natuurverkenning twee jaar later

Over gebruik en doorwerking van Natuurverkenning 2010-2040

J. Vader en M.J. Bogaardt

WOT Natuur & Milieu, Wageningen UR

Wageningen, december 2014

WOT-technical report 11

ISSN 2352-2739

Referaat

Vader, J. & M.J. Bogaardt (2014). *Natuurverkenning twee jaar later; Over gebruik en doorwerking van Natuurverkenning 2010-2040*. Wageningen, Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu. WOt-technical report 11. 61 blz.; 7 fig.; 2 tab.; 26 ref.

In dit rapport staat beschreven door wie, hoe en waarvoor de Natuurverkenning 2010-2040 is gebruikt. Dit is onderzocht op basis van deskresearch en interviews. De resultaten worden gebruikt voor de volgende Natuurverkenning. De verkenning is door een brede doelgroep ontvangen en op wordt op diverse manieren gebruikt. Geïnterviewden noemen vooral het onderdeel kijkrichtingen. Kijkrichtingen zijn bruikbaar om natuur mee in te delen, elkaars beeld van natuur te begrijpen, een dialoog op gang te brengen en zelfs vastgelopen discussies mee open te breken. De Natuurverkenning wordt als legitimatie gebruikt voor het bredere denken over natuur en gebruik van natuur. De Natuurverkenning is input voor diverse (beleids)trajecten waarvan de Rijksnatuurvisie 2014 van het ministerie van Economische Zaken één van de belangrijkste is. Gebruik van de Natuurverkenning wordt door diverse factoren beïnvloed. Het interactieve proces met stakeholders, het gebruik van normatieve scenario's en de beleidscontext zijn een aantal van de belangrijkste.

Trefwoorden: Verkenning, scenario's, natuur, natuurbeleid, kijkrichtingen, praktijk, toepassing

© 2014

LEI Wageningen UR

Postbus 29703, 2502 LS Den Haag

Tel: (070) 335 83 30; e-mail: informatie.lei@wur.nl

De reeks WOt-technical reports is een uitgave van de unit Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, onderdeel van Wageningen UR. Dit report is verkrijgbaar bij het secretariaat. De publicatie is ook te downloaden via www.wageningenUR.nl/wotnatuurenmilieu.

Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, Postbus 47, 6700 AA Wageningen

Tel: (0317) 48 54 71; e-mail: info.wnm@wur.nl; Internet: www.wageningenUR.nl/wotnatuurenmilieu

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vervaelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. De uitgever aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Inhoud

Samenvatting	7
1 Inleiding	11
1.1 Aanleiding	11
1.2 Vraag- en doelstelling	11
1.3 Leeswijzer	12
2 Methode en afbakening	13
2.1 Inleiding	13
2.2 Klankbordgroep	13
2.3 Identificatie van bereikte groepen	13
2.4 Selectie van interviewkandidaten	14
2.5 Analyse kader	15
2.5.1 Uitgangspunten	15
2.5.2 Operationaliseren van de begrippen gebruik en doorwerking	15
2.5.3 Operationalisering van beïnvloedende factoren	17
2.6 Interviewprotocol en afname van interviews	18
2.7 Analyse interviews	19
2.8 Kanttekeningen en afbakening	19
3 Bevindingen bereikte doelgroepen	21
3.1 Inleiding	21
3.2 Archiefanalyse	21
3.3 Internet en twitteranalyse	23
4 Gebruik en doorwerking, bevindingen uit de interviews	25
4.1 Hoe en waarom wordt de Natuurverkenning gebruikt, welke elementen worden gebruikt?	25
4.1.1 Algemeen	25
4.1.2 Gebruik kijkrichtingen	25
4.1.3 Legitimatie	26
4.1.4 De Natuurverkenning als input voor beleidsvisies	26
4.1.5 Onderwijs, een bijzondere gebruiker	28
4.1.6 Gebruik van de methodiek	28
4.1.7 Gebruik van het proces	29
4.1.8 Typeringen van gebruik	29
4.1.9 Geen gebruik	29
4.2 Doorwerking/effecten van het gebruik	30
4.2.1 Doorwerking op papier	30
4.2.2 Doorwerking in de mensen	31
5 Beïnvloedende factoren op gebruik	33
5.1 Kwaliteit van de verkenning	33
5.2 Verspreiding	34
5.3 Mate van conflicten	34
5.4 Institutionele setting	35
5.5 (Veranderingen in de) omgeving	35
6 Suggesties van respondenten voor de volgende verkenning	37
6.1 Scenario's	37

6.2	Methodiek	37
6.3	Communicatie	38
7	Conclusies en aanbevelingen	39
7.1	Bereikte doelgroepen	39
7.2	Hoe wordt Natuurverkenning 2010-2040 gebruikt?	39
7.3	Doorwerking	39
7.4	Beïnvloedende factoren	39
7.5	Wat zijn verbeterpunten en aanvullingen voor een volgende natuurverkenning?	41
Literatuur		45
Verantwoording		47
Bijlage 1 Leden klankbordgroep		49
Bijlage 2 Gesprekspartners		51
Bijlage 3 Externe gesprekspartners en relevante onderzoeksvragen uit de evaluatie Van Eerdt en Kunseler		53
Bijlage 4 Bekeken literatuur voor het analysekader		55
Bijlage 5 Internetanalyse provincies		57

Samenvatting

Aanleiding

In 2012 heeft het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) de 'Natuurverkenning 2010-2040. Visies op de ontwikkeling van natuur en landschap' uitgebracht (PBL, 2012a). Het PBL wil beter zicht hebben op wie de Natuurverkenning 2010-2040 en haar gedachtegoed gebruikt. Tevens wil het planbureau weten wat de gebruiksvormen zijn en de achtergronden daarvan. Dat inzicht kan worden gebruikt voor volgende verkenningen.

Onderzoeksvragen

Op basis van die kennisbehoefte zijn daarom de volgende vragen geformuleerd:

1. Welke groepen zijn door Natuurverkenning 2010-2040 bereikt?
2. Door wie wordt Natuurverkenning 2010-2040 en haar gedachtegoed gebruikt?
3. Hoe en waarom wordt Natuurverkenning 2010-2040 gebruikt?
4. Waar leidt het gebruik toe/waar heeft het gebruik toe geleid? Met andere woorden: wat is de doorwerking van Natuurverkenning 2010-2040?
5. Kan de vertaalslag naar de praktijk worden gemaakt?
6. Wat is niet bruikbaar?
7. Wat zijn verbeterpunten voor een volgende natuurverkenning?

Aanpak

Door middel van deskstudie is bekeken welke individuen/groepen bij de ontwikkeling van de Natuurverkenning betrokken waren en wie op andere manieren ermee in aanraking zijn gekomen. Het gebruik van de Natuurverkenning is vervolgens onderzocht aan de hand van een serie interviews. Daarvoor is een kader ontwikkeld dat vormen van gebruik en doorwerking en op gebruik/doorwerking van invloed zijnde factoren categoriseert.

Resultaten

De Natuurverkenning is primair bedoeld voor leden van het Kabinet en Tweede Kamer en voor het ministerie van Economische Zaken (EZ), maar heeft ook de ambitie om een bredere doelgroep te bereiken. Uit de analyse blijkt dat de Natuurverkenning 2010-2040 bij een diversiteit van individuele personen en organisaties is terecht gekomen. In alle hoeken van de diamanten vijfhoek, bestaande uit overheid, onderzoek, onderwijs, ondernemers en omgeving zijn groepen bereikt. Dit is onder andere gebeurd via workshops, interviews, het eindseminar, de website, de nieuwsbrief en toesturen van het hoofdrapport van de Natuurverkenning.

Uit de interviews blijkt dat vooral het onderdeel kijkrichtingen van de Natuurverkenning wordt gebruikt door de respondenten. De kijkrichtingen zijn volgens hen bruikbaar om natuur in te delen en vormen een methode om op verschillende manieren naar natuur te kijken. Respondenten geven aan dat ze de kijkrichtingen goed konden toepassen om enerzijds dialoog op gang te brengen en anderzijds vastgelopen discussies open te breken. Daarnaast blijken de kijkrichtingen ook heel goed in het onderwijs te kunnen worden ingezet. Ze leren studenten dat mensen verschillend over natuur kunnen denken en hoe daarmee om te gaan in bijvoorbeeld ontwerp- en planprocessen.

De resultaten, boodschappen en methodiek van de Natuurverkenning worden door partijen als een bevestiging en/of legitimatie gebruikt, bijvoorbeeld voor hun eigen activiteiten. De Natuurverkenning legitimeert het bredere denken over natuur en het gebruik van natuur.

De Natuurverkenning en vooral de kijkrichtingen hebben input gevormd voor diverse (beleids)-trajecten, onder meer bij gebiedsprocessen en het ontwikkelen van provinciale visies. Op nationaal niveau leverde de Natuurverkenning een belangrijke input voor de Rijksnatuurvisie 2014 Natuurlijk Verder van het ministerie van Economische Zaken. Verder hebben diverse organisaties zelfstandig of met ondersteuning van het PBL een vertaalslag gemaakt van de Natuurverkenning naar hun eigen praktijk.

Om de Natuurverkenning 2010-2040 te ontwikkelen, is een combinatie van methoden en technieken toegepast, waaronder normatieve scenario's, ontwerpend onderzoek, open interactieve stakeholder-proces, rekenmodellen, verhaallijnen en verbeeldingen. Juist deze combinatie is het innovatieve aan de Natuurverkenning. Deze combinatie van methoden en technieken heeft het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) overgenomen voor de Volksgezondheid Toekomst Verkenning. De huidige tijd vraagt om een verkenning waarin de vraag "Wat zouden we willen?" centraal staat en die aansluit op de maatschappelijke discussies. De Natuurverkenning heeft het natuurdebat losgeweekt. De Volksgezondheid Toekomst Verkenning wil dat op gebied van gezondheid doen.

Een groot deel van de geïnterviewden heeft aan één of meer workshops of andere gebeurtenissen deelgenomen. Enerzijds om informatie op te doen, maar vooral ook om input te kunnen leveren en om te netwerken. Er zijn partijen samengekomen, waarbij samenkomst bij voorbaat niet voor de hand lag zoals tussen de bouwwereld en natuurorganisaties.

Doorwerking, hier opgevat als effecten van het gebruik, is niet altijd meet- en aantoonbaar. Zichtbaar zijn doorwerking op papier en doorwerking in mensen. We komen de Natuurverkenning en haar gedachtegoed op papier tegen in diverse beleidsstukken, zowel op nationaal, als regionaal en lokaal niveau, en in onderzoeksrapporten. Doorwerking in mensen kan uit de interviews worden afgeleid. De geïnterviewden geven aan dat de Natuurverkenning bij hen en hun organisaties heeft geleid tot/ ondersteuning heeft geboden aan een andere, vooral bredere manier van denken en dialoog over natuur. Partijen komen daardoor gemakkelijker met elkaar om tafel.

Het gebruik van de Natuurverkenning wordt beïnvloed door legio factoren. PBL kan sommige daarvan, zoals de kwaliteit van de verkenning, beïnvloeden. Vooral de keuze voor en uitwerking van normatieve scenario's en de combinatie van methoden en technieken, waaronder het interactieve proces, blijkt het gebruik te hebben bevorderd. Tevens wordt het PBL als autoriteit beschouwd en wordt er, mede daardoor, niet getwijfeld aan de wetenschappelijke kwaliteit van de Natuurverkenning. Er zijn ook factoren, zoals de beleidscontext, waar het PBL niet zozeer invloed op kan uitoefenen, maar wel op in kan spelen. De Natuurverkenning werd ontwikkeld in een voor natuurbeleid dynamische tijd van bezuinigingen, heroverwegingen en een afnemend draagvlak voor het natuurbeleid. Het PBL heeft daar op ingespeeld en sloot aan bij de beleidsprocessen: *foresight that fits*. De tijdsgeest was rijp voor deze Natuurverkenning. Echter, visa versa, is de tijdsgeest ook van invloed geweest op de inhoud van Natuurverkenning, onder andere via het stakeholderproces. De Natuurverkenning is volgens diverse respondenten van invloed geweest op de omslag in het denken over natuur. Echter, waarschijnlijk is ook dat de Natuurverkenning, versterkt door de interactieve proces, beïnvloed door de omslag die gaande was en onderdeel geworden van de omslag.

'Nazorg' lijkt een belangrijke factor te zijn ten aanzien van gebruik. Niet iedereen kan zelfstandig de vertaalslag naar de eigen praktijk maken. Het PBL heeft diverse organisaties ondersteund bij dit proces.

Aanbevelingen voor een volgende verkenning

De respondenten hebben hun waardering uitgesproken over deze Natuurverkenning. Zij raden aan om veel elementen in een volgende verkenning weer toe te passen, zoals het interactieve proces en de normatieve scenario's. Het zijn echter het doel van de volgende verkenning, samen met de beleidscontext, die de aanpak en methodiek uiteindelijk bepalen. Daarom is het van belang om daar eerst een scherp beeld van te hebben.

Vervolgens is het belangrijk om nog meer aandacht te besteden aan de doelgroepanalyse, onder andere aan de hand van de volgende vragen:

- Wat wil je bereiken met de Natuurverkenning?
- Wie heb je in ieder geval daarbij/daarvoor nodig?
- Wie wil je verder nog bereiken/betrekken: analyseren en benoemen van potentiële doelgroepen;
- Hoe kun je de diverse doelgroepen het beste bereiken/betrekken?
- Wat is het belang van de doelgroepen bij betrokkenheid bij de Natuurverkenning?
- Hoe krijg je ze betrokken en hoe houdt je ze betrokken?
- Wat beoog je dat de doelgroepen met een Natuurverkenning gaan doen?
- Wat hebben ze daarvoor nodig?

Omdat de volgende Natuurverkenning een Europese verkenning wordt, kan vooral het stakeholderproces een uitdaging worden. Je hebt te maken met internationale verschillen voor bijvoorbeeld cultuur, politiek en economisch klimaat en fysieke geografie. Mogelijke natuurbeelden/kijkrichtingen zouden daarom eerst getoetst moeten worden. Tevens wil je een, in omvang en diversiteit, grotere doelgroep bereiken. Maar directe interactie, bijvoorbeeld via workshops kan hoofdzakelijk alleen maar met internationale netwerkorganisaties plaatsvinden. Daarmee bereik je maar een relatief klein deel en specifiek deel van de doelgroepen en is de kans groot dat er geen doorwerking plaatsvindt naar lagere regionen en is het risico aanwezig dat de Natuurverkenning niet gebruikt gaat worden op dat niveau. Daarom moet er nagedacht worden over andere vormen van interactie en communicatie, vooral voor de doorvertaling naar nationale en nog lagere regionen. Hierbij kan aan worden gedacht aan: Youtubefilmpjes, videoconference, linkedingroepen, website, twitter, crowdsourcing, spelsimulatie, en het starten van een community (of practice). Veel van deze vormen hangen samen en/of kunnen worden gecombineerd. Het benoemen van ambassadeurs kan hierbij ook een cruciale rol spelen. Hiermee wordt bedoeld dat bekende personen met impact in een bepaald speelveld, worden gevraagd om de Natuurverkenning bekendheid te geven in hun netwerk en te helpen zorgen voor (blijvende) betrokkenheid en gebruik in dat speelveld. Want bij een internationale Natuurverkenning is de kans nog groter dat men tijdens of na het ontwikkelproces overgaat tot de orde van de dag. Nazorg is in dat kader van nog groter belang dan bij Natuurverkenning 2010-2040, waarbij PBL laat zien hoe de verkenning voor de eigen individuele beleidspraktijk kan worden ingezet, eventueel door middel van het opleiden van internationale stakeholders, pilots en langdurig contact met de ambassadeurs.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

Het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) heeft de wettelijke taak om op regelmatige basis een natuurverkenning uit te brengen¹. In 2012 is de 'Natuurverkenning 2010-2040, Visies op de ontwikkeling van natuur en landschap' (PBL, 2012a) uitgekomen. De Natuurverkenning is primair bedoeld voor leden van het Kabinet en Tweede Kamer en voor het ministerie van economische Zaken (EZ). Daarnaast vormen ook andere ministeries, decentrale overheden en diverse belangengroepen en organisaties een doelgroep. Met de Natuurverkenning levert het PBL een bijdrage aan het natuurbeleid. Ook stimuleert het PBL hiermee de maatschappelijke discussie over natuur en natuurbeleid, wat weer van groot belang is voor beleidsvorming.

Toekomstverkenningen zijn bedoeld om *de onzekerheid waarmee strategische beslissingen zijn omgeven, beter hanteerbaar te maken en daardoor betere beslissingen te nemen en de kans op suboptimale uitkomsten of beleidsfiasco's te verkleinen* (Dammers, 2010). De voorgangers van de Natuurverkenning 2010-2040 zijn echter beperkt gebruikt (zie onder andere Vader *et al.* (2004) en Motivaction (2008).

Het PBL heeft voor de Natuurverkenning 2010-2040 een andere opzet en uitwerking toegepast dan in eerdere natuurverkenningen (onder andere een interactief open stakeholdertraject en het gebruik van normatieve scenario's, in combinatie met veel aandacht voor verhaallijnen en externe communicatie). De verwachting is dat, mede door de andere opzet en uitvoering, maar ook doordat maatschappelijke context anders was, de Natuurverkenning 2010-2040 intensiever en breder gebruikt zal worden.

1.2 Vraag- en doelstelling

In 2012 heeft het PBL onderzocht (geëvalueerd) op welke wijze de opzet van de Natuurverkenning 2010-2040 het doel - *de maatschappelijke discussie over het lange termijn natuurbeleid faciliteren* - al dan niet op adequate wijze heeft ondersteund. Zie hiervoor de PBL-Notities 'Evaluatie project Natuurverkenningen, Interne evaluatie op een drietal vernieuwingen' (PBL, 2012b) en Toekomst verkennen bij het PBL (PBL, 2012c). In dat onderzoek werd onder andere geconcludeerd dat de Natuurverkenning 2010-2040 door zowel de geïnterviewde interne als externe betrokkenen als een succes wordt beschouwd omdat het gedachtegoed van invloed was op het beleid en op de maatschappelijke discussie. Het inspelen op de beleidsactualiteit heeft de invloed van de NVK vergroot. Van Eerdt en Kunseler (PBL, 2012b) geven echter ook aan dat: *de kijkrichtingen blijven hangen op een conceptueel verhaal, een abstractie van de werkelijkheid zijn en erg algemeen blijven. De vertaalslag naar de praktijk moet nog gemaakt worden*.

PBL wil in aanvulling op het onderzoek van Van Eerdt en Kunseler beter zicht hebben op wie Natuurverkenning 2010-2040 en haar gedachtegoed gebruikt, hoe en waarom en of de hiervoor genoemde vertaalslag naar de praktijk wordt/kan worden gemaakt. Als blijkt dat de vertaalslag niet wordt/kan worden gemaakt, wil het PBL weten welke kennis ontbreekt om die stap te kunnen maken. Op basis van die kennisbehoefte zijn de volgende vragen geformuleerd:

1. Welke groepen zijn door Natuurverkenning 2010-2040 bereikt?
2. Door wie wordt Natuurverkenning 2010-2040 en haar gedachtegoed gebruikt?
3. Hoe en waarom wordt Natuurverkenning 2010-2040 gebruikt?

¹ Voorheen werd dit door het Natuurplanbureau en Milieu- en Natuurplanbureau gedaan

-
4. Waar leidt het gebruik toe/waar heeft het gebruik toe geleid? Met andere woorden: wat is de doorwerking van Natuurverkenning 2010-2040?
 5. Kan de vertaalslag naar de praktijk worden gemaakt?
 6. Wat is niet bruikbaar?
 7. Wat zijn verbeterpunten voor een volgende natuurverkenning?

Het PBL wil de antwoorden op bovenstaande vragen gebruiken voor de nieuwe Natuurverkenning en andere verkenningen. Het PBL heeft in het kader van het traject van de nieuwe Natuurverkenning de WOT Natuur en Milieu gevraagd onderzoek te laten doen naar het gebruik en de doorwerking van Natuurverkenning 2010-2040. WOT Natuur en Milieu heeft het LEI gevraagd om deze opdracht in samenspraak met het PBL uit te voeren.

1.3 Leeswijzer

In dit WOT-technical report zijn de methodiek en resultaten van het onderzoek opgenomen. Deze rapportage is in eerste instantie bestemd voor het team Natuurverkenning 2050. Daarnaast kan zij van nut zijn voor andere geïnteresseerde planbureau medewerkers. De resultaten van het onderzoek hebben een lerend karakter: welke lessen kunnen we trekken uit het gebruik en de gebruikers van de Natuurverkenning 2010-2040 voor nieuwe verkenningen?

In het volgende hoofdstuk worden de gehanteerde methodiek en afbakeningen beschreven. In hoofdstuk 3 wordt ingegaan op het bereik van de Natuurverkenning 2010-2040. Hoofdstukken 4, 5 en 6 geven een beeld van de resultaten van een serie interviews met gebruikers van de Natuurverkenning. In hoofdstuk 4 wordt ingegaan op het soort gebruik, in hoofdstuk 5 wordt beschreven wat van invloed is geweest op het gebruik en hoofdstuk 6 geeft aanbevelingen weer gedaan die zijn gedaan door de geïnterviewden. Het laatste hoofdstuk sluit af met conclusies en aanbevelingen.

2 Methode en afbakening

2.1 Inleiding

Om te weten te komen, door wie, hoe en waarom Natuurverkenning 2010-2040 wordt gebruikt en wat de doorwerking is, is eerst geïdentificeerd welke gebruikersgroepen met Natuurverkenning 2010-2040 in aanraking zijn gekomen en op welke manier dat is gebeurd. Vervolgens is een selectie gemaakt van te interviewen personen om dieper in te kunnen gaan op het soort gebruik en doorwerking. Er is een analysekader opgesteld om de begrippen 'gebruik' en 'doorwerking' te definiëren, operationaliseren en te kunnen analyseren. Op basis van het analysekader is een vragenlijst voor de interviews opgesteld. De interviews zijn afgenomen en geanalyseerd aan de hand van het analysekader. Op basis daarvan zijn conclusies en aanbevelingen gemaakt. Hierna volgt een verdere uiteenzetting van de methode.

2.2 Klankbordgroep

Binnen dit onderzoek is een klankbordgroep actief geweest. Deze bestond onder andere uit leden van het oude en nieuwe projectteam van de Natuurverkenning. Ook is er door niet-klankbordgroepleden ondersteuning en inhoudelijk commentaar geleverd. Zie bijlage 1 voor alle betrokkenen. Zij zijn betrokken geweest bij de opzet van het analysekader en de selectie van interviewkandidaten. Tussentijds zijn, samen met de klankbordgroep, de eerste conclusies op een rij gezet. Tevens is inhoudelijk commentaar geleverd op de rapportage. De onderzoekers danken alle betrokkenen voor hun bijdragen.

2.3 Identificatie van bereikte groepen

Bereik wordt hier beschouwd als: individuen, groepen en/of vertegenwoordigers van organisaties die:

- aanwezig zijn geweest bij één of meerdere workshops/bijeenkomsten; en/of,
- zijn geïnterviewd; en/of,
- de nieuwsbrief ontvingen; en/of,
- het hoofdrapport en andere aan de Natuurverkenning gerelateerde publicaties hebben ontvangen.

Om doelgroepen te identificeren, is onder andere gekeken naar interne stukken van het PBL, zoals de startnotitie en verslagen van het projectteam van de Natuurverkenning over doelgroepen en doelgroepanalyse. Daaruit valt af te leiden dat natuurverkenningen in eerste instantie worden ontwikkeld voor beleidsondersteuning op rijksniveau. De belangrijkste en dus primaire doelgroepen zijn:

- het kabinet;
- de Eerste en Tweede Kamer; en,
- het ministerie van Economische Zaken (voorheen LNV/EL&I).

Met de Natuurverkenning 2010-2040 had het PBL de ambitie om ook meer secundaire doelgroepen te bereiken. Hier zijn verschillende redenen voor. Zo zijn de thema's klimaat en daarbinnen vooral water, maar ook landschap nu en in de toekomst belangrijke beleidsdossiers en hangen nauw samen met natuur. Natuur en landschap zijn ook nauw verbonden met onderwerpen als ruimtelijke ordening, cultuur, gezondheid, onderwijs, (ruimtelijke) investeringen, recreatie en toerisme. Daarom worden ook andere ministeries dan EZ als doelgroep beschouwd. Verder worden de uitvoering van natuur-, landschaps- en waterbeleid steeds meer taak en verantwoordelijkheid van andere actoren dan de rijksoverheid. Enerzijds van de decentrale overheden (provincies, waterschappen en gemeenten) en anderzijds van private ondernemingen, burgers en niet-gouvernementele organisaties (NGO's). Ook de wetenschappelijke gemeenschap is een doelgroep. Daarbij gaat het niet alleen om natuur-wetenschappers zoals ecologen maar ook om sociale/economische wetenschappers.

Op hoofdlijnen is bekeken welke doelgroepen (in potentie) zijn bereikt. Dit is gedaan door het PBL-archief te doorzoeken en te inventariseren:

- welke gebruikersgroepen/organisaties aanwezig waren bij de diverse workshops, bijeenkomsten en seminars;
- welke gebruikersgroepen/organisaties zijn geïnterviewd voor de ontwikkeling van Natuurverkenning 2010-2040;
- naar wie is het rapport verstuurd;
- bij welke gebruikersgroepen/organisaties het PBL een presentatie heeft gegeven.

Tevens heeft een adviseur digitale media van het PBL een analyse van het websitegebruik van www.natuurverkenning.nl gedaan.

Verder is eenmalig een quickscan gedaan op het internet naar de begrippen Natuurverkenning en kijkrichtingen natuur. Deze quickscan was vooral gericht op de websites van provincies. Dit laatste omdat provincies aan de lat staan voor het natuurbeleid en de verwachting is dat zij vooral de Natuurverkenning kunnen gebruiken.

De gebruikersorganisaties die zijn geïnventariseerd zijn vervolgens ingedeeld volgens de 'diamanten vijfhoek' ook wel de vijf O's genaamd:

- Overheid;
- Ondernemers;
- Onderzoek;
- Omgeving (onder andere maatschappelijke organisaties, NGO's); en,
- Onderwijs.

Hierbij moet worden aangetekend dat dit een kwalitatieve analyse betreft (meten is niet goed mogelijk), die geen volledig en geen representatief beeld kan laten zien. We weten bijvoorbeeld niet wie en welke gebruikersgroepen de website www.natuurverkenning.nl hebben bezocht, de rapporten en andere stukken via andere websites hebben gelezen, wie de artikelen in de dagbladen hebben gelezen en aan wie de deelnemers hun opgedane kennis en ervaringen hebben doorgegeven. Het bereik zal naar alle waarschijnlijkheid dus breder zijn, dan uit deze kwalitatieve analyse blijkt.

2.4 Selectie van interviewkandidaten

Omdat het bereiken van een doelgroep nog geen garantie is voor gebruik en doorwerking, is hier verder onderzoek naar gedaan middels een serie interviews. Daarvoor is een aantal interviewkandidaten geselecteerd. De interviewkandidaten zijn geselecteerd op basis van:

- de analyse van bereikte doelgroepen;
- de analyse van Van Eerdt en Kunseler (PBL, 2012b); en,
- gesprekken met PBL-medewerkers.

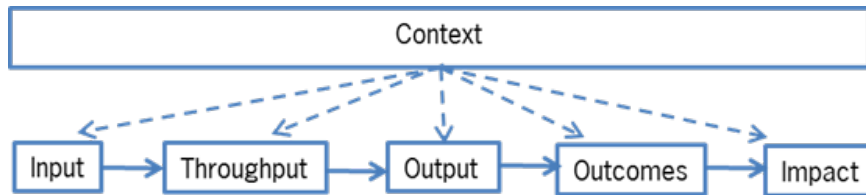
Hierbij is geprobeerd om interviewkandidaten uit de vijf hoeken van de 'diamanten vijfhoek' te selecteren en hierbij andere personen te benaderen dan Van Eerdt en Kunseler (PBL, 2012b) in hun evaluatie hebben gedaan. Omdat we vooral wilden kijken naar de praktijk en de vertaalslag naar de praktijk, zijn er vooral mensen uit de (beleids)praktijk geïnterviewd. Omdat we naar het gebruik wilden kijken, is er gesproken met mensen waarvan we wisten dat ze in ieder geval in aanraking zijn geweest met de Natuurverkenning, bijvoorbeeld via een workshop.

De 28 geïnterviewden geven een gemêleerd beeld van gebruik (en soms niet-gebruik) en doorwerking. Dit kan echter nooit een compleet en representatief beeld opleveren, met name omdat een deel van geïnterviewden in het stakeholderproces van de Natuurverkenning betrokken was. Betrokkenheid kan de kans op gebruik immers vergroten. Zie bijlage 2 voor de lijst met gesprekspartners. Zie bijlage 3 voor de lijst van externe gesprekspartners van het onderzoek van Van Eerdt en Kunseler (PBL, 2012b).

2.5 Analyse kader

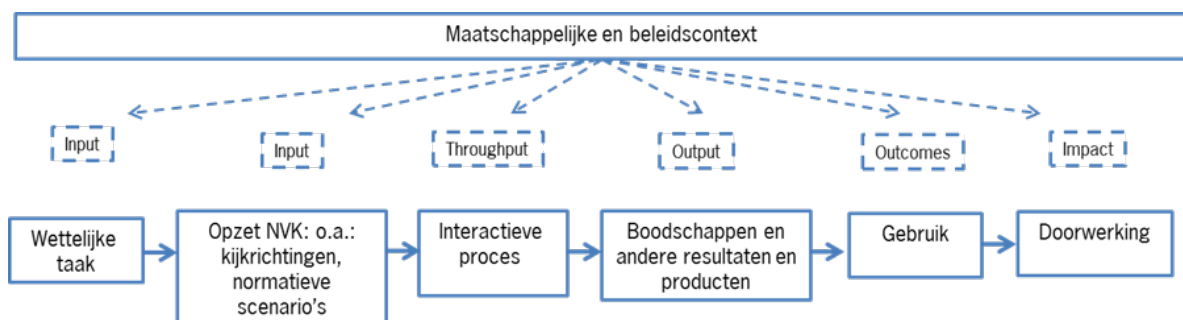
2.5.1 Uitgangspunten

Om het gebruik en de doorwerking in kaart te kunnen brengen, is een analysekader opgesteld. De aanpak van dit onderzoek kan als een evaluatie worden beschouwd. Het analysekader is dan ook op gebaseerd op een evaluatiekader, zoals aangegeven in figuur 2.1.

Figuur 2.1 Evaluatiekader, gebaseerd op Remmerswaal et al. (2012).

Gebruik en doorwerking (zie paragraaf 2.5.2 voor definities) worden gevormd door de blokken Outcomes en Impact. Deze worden echter beïnvloed door de voorgaande blokken en de context, zoals in figuur 2.1 wordt weergegeven door middel van pijlen. In figuur 2.2 is dit kader verder geconcretiseerd. Het dient echter slechts als kapstok voor het analyseren van het gebruik en doorwerking van de Natuurverkenning.

Figuur 2.2 Analysekader gebruik en doorwerking Natuurverkenning 2010-2040, gebaseerd op Remmerswaal et al. (2012).

In dit onderzoek staan de laatste twee blokken - gebruik en doorwerking - centraal. In de analyse speelt echter de invloed van de andere blokken (beïnvloedende factoren) op gebruik en doorwerking, een belangrijke, met name verklarende rol (zie hiervoor paragraaf 2.5.3). Er moet worden aangetekend dat het onderscheid tussen gebruik en doorwerking vooral theoretisch is en het onderscheid in de praktijk soms vaag kan zijn.

2.5.2 Operationaliseren van de begrippen gebruik en doorwerking

Om het gebruik en de doorwerking van de Natuurverkenning te kunnen onderzoeken, is het van belang dat deze begrippen worden geoperationaliseerd. Daarvoor is in de literatuur naar een geschikt kader gezocht (zie bijlage 4 voor de hiervoor bekeken literatuur).

Gebruik

Bij de aanvang van het project Natuurverkenning was het beoogde gebruik van de Natuurverkenning relatief algemeen geformuleerd. In tekstkader 2.1 is opgenomen hoe het beoogde gebruik is verwoord in het achtergrondrapport (PBL, 2013a)

Tekstkader 2.1

Paragraaf Het gebruik van de Natuurverkenning uit het hoofdrapport, Bron: PBL (2012a).

Paragraaf 1.3 uit het hoofdrapport Natuurverkenning 2010-2040: Het gebruik van de Natuurverkenning

'Beleidsmakers en belanghebbenden bij het natuurbeleid kunnen de verkenning op verschillende manieren gebruiken. Dit geldt zowel voor betrokkenen bij het nationale en regionale of provinciale beleid, als het lokale beleid.

Elke kijkrichting geeft een invulling aan natuur die beleidsmakers en belanghebbende in de toekomst wenselijk kunnen vinden. Daarnaast wordt ingegaan op de beleidsinspanningen die hiervoor moeten worden geleverd, de mogelijkheden om die natuur te realiseren en op de bijdrage aan de oplossing van bestaande opgaven. Tezamen bieden de kijkrichtingen inzicht in de mogelijkheden en beperkingen om verschillende soorten natuur met elkaar te combineren. Zij geven ook inzicht in de mogelijkheden om verschillende sturingsstijlen of beleidsarrangementen te combineren. Daarnaast geven zij inzicht in de mogelijkheden om met ander beleid te koppelen en in de consequenties die dit voor het beleid met zich brengt.

De kijkrichtingen kunnen de communicatie tussen beleidsmakers en belanghebbenden over de toekomst van de natuur in Nederland vergemakkelijken. Zij kunnen helpen om de eigen wensen en beweegredenen meer expliciet te maken en daarmee beter bespreekbaar. Maar ook om de wensen en drijfveren van anderen beter te leren kennen en meer gezamenlijke belangen te ontdekken. Verder kunnen de kijkrichtingen de betrokkenheid bij het natuurbeleid helpen versterken. Dit kan door anderen met behulp van de kijkrichtingen te overtuigen van de noodzaak om met het beleid een nieuwe weg in te slaan. Aan de andere kant kunnen zij ook helpen om de wensen van anderen in de eigen beleidsvoornemens mee te nemen en hierdoor de uitvoerbaarheid van het beleid te vergroten.'

Uit tekstkader 2.1 is af te leiden dat de Natuurverkenning en met name de kijkrichtingen vooral *inzicht* moeten geven (onder andere aan hoe er invulling gegeven kan worden aan natuur, hoe verschillende soorten natuur te combineren, etc.), maar ook *communicatie* kunnen vergemakkelijken en *betrokkenheid* versterken (commitment). Deze drie vormen van gebruik komen overeen met de gebruiksvormen die Dammers (2010) hanteert in zijn essay *Hoe toekomstverkenningen worden gebruikt* en kunnen een goede basis vormen om het gebruik van de Natuurverkenning 2010-2040 mee in te delen. Zie tabel 2.1 voor deze indeling.

Tabel 2.1

Onderverdeling typering van gebruik, bron: Dammers (2010).

Typering soort gebruik	Voorbeelden van onderverdeling
Inzichtvorming	Over Uiteenlopende ontwikkelingen met hun relaties en hun effecten
	Over doorkruisende gebeurtenissen met hun effecten
	Verschiedende beleidsalternatieven met hun haalbaarheid en effectiviteit
Communicatie	Input voor strategische conversatie
	Gemeenschappelijke referentiepunten
	Open discussie over de toekomst en gebruik van het proces
Commitment en legitimering	Steun voor gewenste strategie
	Inspireren tot inslaan van nieuwe weg

Doorwerking

In dit onderzoek maken we, hoewel de scheidslijn naar ons idee erg dun kan zijn, onderscheid tussen gebruik en doorwerking. Onder het laatste wordt 'effect'. Met andere woorden: *datgene dat is gebeurd/veranderd door het gebruik van Natuurverkenning 2010-2040*.

Wij hanteren hierbij de hypothese dat iedere vorm of combinaties van gebruik zijn/hun eigen doorwerking kan/kunnen hebben. Doorwerking zien wij als een aan gebruik verbonden begrip: zonder gebruik, vindt er geen doorwerking plaats. Gebruik is echter geen garantie voor doorwerking. Het onderscheid tussen typering van gebruik kan soms erg klein zijn, hetzelfde geldt voor het onderscheid tussen gebruik en doorwerking. De typering van gebruik moeten vooral als theoretisch onderscheid worden beschouwd.

Om een beeld te krijgen van wat onder gebruik en doorwerking kan worden verstaan, is in tabel 2.2 een uitwerking van voorbeelden opgenomen. Deze uitwerking moet niet als uitputtend worden beschouwd.

Tabel 2.2

Voorbeelden van gebruik en doorwerking

Typering soort gebruik	Onderverdeling	Voorbeelden van mogelijk gebruik natuurverkenning	Voorbeelden van mogelijke doorwerking natuurverkenning
Inzichtvorming	Over uiteenlopende ontwikkelingen met hun relaties en hun effecten	Inzicht in de relatie tussen recreatienatuur en biodiversiteit	Opname van NVK-gedachtegoed in lesprogramma's om studenten dergelijke relaties uit te leggen
	Over doorkruisende gebeurtenissen met hun effecten	Inzicht in de impact van een potentiële verandering van wetgeving	Besluiten om Inrichting van een gebied aan te passen
	In verschillende beleidsalternatieven met hun haalbaarheid en effectiviteit	Inzicht in kijkrichtingen van de Natuurverkenning	Vertaling van nationale kijkrichtingen naar de regio
Communicatie	Input voor strategische conversatie	Beleids- en maatschappelijke discussies voeden	Diverse standpunten in de Natuurvisie meenemen
	Gemeenschappelijke referentiepunten	Vinden van gezamenlijke doelen	Advies van Roel Bekker over natuur in Flevoland
	Open discussie over de toekomst	Geen van de kijkrichtingen is leidend	Realiseren van natuurcombinaties
	Gebruik proces	Netwerk van NVK gebruiken	Nieuwe samenwerkingstrajecten
Commitment	Steun voor gewenste strategie	Beter aansluiten bij de motieven van diverse partijen.	Ontwikkelen van beleid waarbij verschillende partijen zich verbonden voelen
	Inspireren tot inslaan van nieuwe weg	Kijkrichtingen gebruiken om nieuwe richtingen voor het beleid te verkennen	Nieuw beleid formuleren

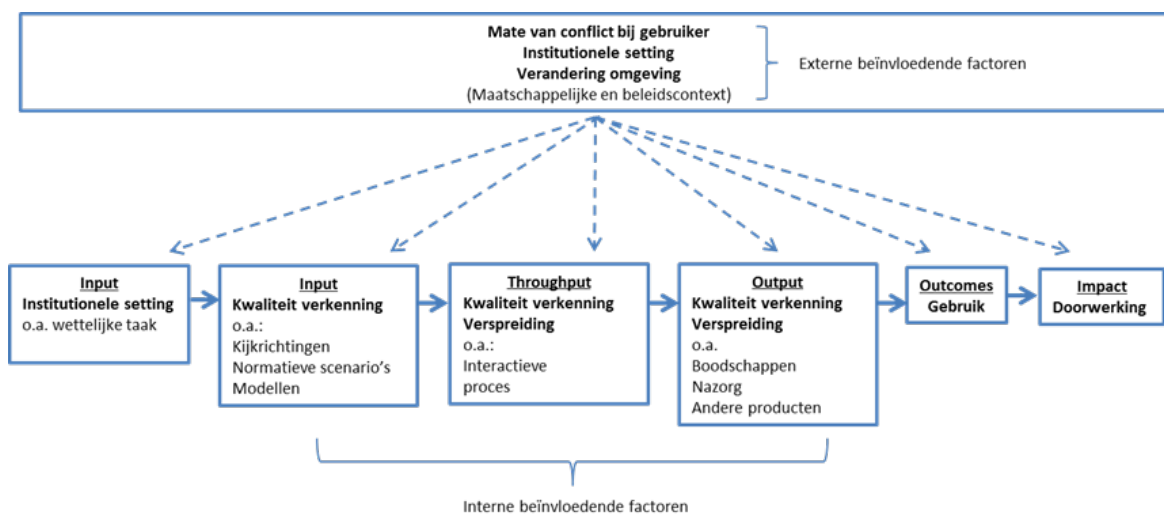
2.5.3 Operationalisering van beïnvloedende factoren

Verkenningen worden niet per definitie gebruikt. Onder andere Van der Steen en Van Twist geven (2012) geven aan dat er indicaties zijn dat er niet zoveel gebruik van wordt gemaakt. Zie ook In 't Veld (2010). Met name de kloof tussen de onderzoekswereld en beleid is een bekend verschijnsel dat hieraan bijdraagt. De werelden van de toekomstverkenner en die van de beleidsmakers zijn formeel met elkaar verbonden, maar sluiten inhoudelijk niet altijd voldoende op elkaar aan (zie onder andere Schoonenboom en Van Latesteijn, 1997, Dammers, 2000). Hoppe (2008) geeft aan dat contact en samenwerking nodig is, maar dat beide werelden hun eigen domein moeten bewaken: *afstand houden en tegelijk nabij blijven*. Hij noemt dit ook wel *grenzenwerk*. Van der Steen en Van Twist (2012) geven aan dat succes van een verkenning vooral samenhangt met de mate waarin de verkenning aansluit bij beleidsprocessen. *Foresight that fits* noemen ze dat ook wel. Daarbij gaat het niet alleen om inhoudelijke aansluiting, maar ook om procedurele aansluiting, zoals timing, communicatie en nazorg. Dammers (2010) heeft dergelijke factoren, die het gebruik van verkenningen beïnvloeden op een rij gezet:

- Kwaliteit van de verkenning (o.a. reikwijdte voor de thema's, contrast tussen de toekomstbeelden, verklaringskracht, werfkracht voor aansluiting bij het denken en handelen van de gebruikers);
- Verspreiding (o.a. communicatiekanalen, betrekken van gebruikers, timing, nazorg);
- Mate van conflicten tussen de gebruikers (o.a. zijn verschillende waarden en opvattingen verenigbaar?);
- Institutionele setting (o.a. de positie en rol van de organisatie die de verkenning uitvoert, positie van de gebruikersorganisatie);
- Veranderingen in de omgeving (o.a. crises).

Deze factoren beïnvloeden het gebruik van de Natuurverkenning, zowel tijdens het ontwikkelproces als erna. Een deel ervan kan het PBL zelf (deels) beïnvloeden, hier als interne factoren aangeduid. Er zijn echter ook veel factoren, waar het PBL geen invloed op kan uitoefenen, hier als externe factoren aangeduid. Factoren kunnen ook met elkaar verweven zijn en elkaar beïnvloeden.

Figuur 2.3. geeft de plek en invloedsrichting van deze factoren in het eerder geïntroduceerde analysekader aan.

Figuur 2.3 Analyse kader gebruik en doorwerking Natuurverkenning 2010-2040, gebaseerd op Remmerswaal et al. (2012).

2.6 Interviewprotocol en afname van interviews

Op basis van het analysekader en de evaluatie van Van Eerd en Kunseler (PBL, 2012b) is een vragenlijst opgesteld voor de interviews, zie tekstkader 2.2.

Tekstkader 2.2

Interviewvragen

- Q0 Algemeen: naam, functie, etc.
- Q1 Wat is de positie van uw organisatie ten aanzien van natuur/landschap?
- Q2 Hoe en wanneer bent u bekend geraakt/in aanraking gekomen met de NVK?
- Q3 Wat heeft u/uw organisatie tot nu toe met de NVK (inhoud, werkwijze, etc.) gedaan?
- Op welke manier heeft u/uw organisatie de NVK gebruikt?
 - Welke producten van de NVK heeft u/uw organisatie gebruikt?
 - Waarom? Wat was het doel?
- Q7 Welke factoren zijn van invloed geweest waardoor de NVK is/wordt gebruikt door u/uw organisatie?
- Q4 Gebruikt u de NVK nog steeds? Zo ja, waarom? Zo niet, waarom niet?
- Q5 Wat is tot nu toe het resultaat van het gebruik van de NVK?
- Q6 Waartoe zal volgens u het gebruik van de NVK nog meer (kunnen) leiden?
- Q8 Wat zou er anders zijn als u de NVK niet had gehad/gebruikt?
- Q9 Wat maakt de NVK (niet) bruikbaar?
- Q9 Suggesties voor aanpassingen/verbeteringen, etc.

Niet iedere benaderde interviewkandidaat heeft respons gegeven op het gespreksverzoek. Aan de andere kant zijn er, vaak op aanraden van de geïnterviewden, additionele gebruikers benaderd. Soms voor een enkele en/of additionele vraag, soms voor een compleet interview. Een deel van de gesprekken vond op locatie plaats en een deel is telefonisch afgenomen. Zie bijlage 2 voor een overzicht van gesprekspartners.

2.7 Analyse interviews

De geïnterviewden, de vragen en antwoorden zijn gecodeerd. Deze zijn verwerkt in een MS Excel-document. Voor de analyse zijn de vragen uit het interviewprotocol geclusterd in vier analyseblokken (zie tekstkader 2.3).

Tekstkader 2.3

Interviewvragen en analyseblokken

Analyseblok 1: Gebruik

Q3 Wat heeft u/uw organisatie tot nu toe met de NVK (inhoud, werkwijze, etc.) gedaan?

Q3 Op welke manier heeft u/uw organisatie de NVK gebruikt?

Q3 Welke producten van de NVK heeft u/uw organisatie gebruikt?

Q3 Waarom? Wat was het doel?

Hieraan gerelateerd:

Q4 Gebruikt u de NVK nog steeds? Zo ja, waarom? Zo niet, waarom niet?

Analyseblok 2: Doorwerking

Q5 Wat is tot nu toe het resultaat van het gebruik van de NVK?

Q8 Wat zou er anders zijn als u de NVK niet had gehad/gebruikt?

Hieraan gerelateerd:

Q6 Waartoe zal volgens u het gebruik van de NVK nog meer (kunnen) leiden?

Analyseblok 3: Beïnvloedende factoren

Q7 Welke factoren zijn van invloed geweest waardoor de NVK is/wordt gebruikt door u/uw organisatie?

Q1 Wat is de positie van uw organisatie ten aanzien van natuur/landschap?

Q2 Hoe en wanneer bent u bekend geraakt/in aanraking gekomen met de NVK?

Analyseblok 4: Aanbevelingen/verbeterpunten

Q9 Wat maakt de NVK (niet) bruikbaar?

Q9 Suggesties voor aanpassingen/verbeteringen, etc.

Vervolgens is er per blok een eerste analyse gedaan. Daarbij is er ook gekeken naar de relevante vragen en bijbehorende antwoorden uit de studie van Van Eerdt en Kunsteler (PBL, 2012b). Zie bijlage 3 voor deze vragen.

Daarna is met de klankbordgroep van het project een groepsanalyse gedaan. Deze groep bestond uit projectleiders en projectteamleden van Natuurverkenning 2010-2040, de projectleider van de nieuwe natuurverkenning en het hoofd van de WOT Natuur en Milieu. Vervolgens is met behulp van de resultaten van de groepsanalyse een verdere analyse gedaan. Tevens is er na de klankbordgroep-bijeenkomst besloten om een aantal aanvullende telefonische interviews te doen en een aantal reeds geïnterviewde personen aanvullende vragen te stellen.

2.8 Kanttekeningen en afbakeningen

Er moet worden aangetekend dat de resultaten van de interviewsessie en interviewanalyses een illustratie geven van het gebruik en doorwerking van de Natuurverkenning en aanbevelingen bieden voor de nieuwe Natuurverkenning. De resultaten geven zeker geen volledig en ook geen representatief beeld van het gebruik en de doorwerking van de Natuurverkenning 2010-2040. Zoals eerder gezegd, van veel respondenten wisten we van tevoren dat ze bekend waren met de Natuurverkenning. Bekendheid kan de kans op gebruik en doorwerking vergroten. Tevens zijn er niet binnen alle groepen evenveel interviews afgenomen, maar lag de focus op de beleidswereld.

Ook moet de kanttekening worden gemaakt dat de meeste gesprekken in 2013 hebben plaatsgevonden. Dat was ruim een jaar na het verschijnen van het rapport Natuurverkenning 2010-2040 Visies op de ontwikkeling van natuur en landschap. Deze evaluatie heeft dan ook in een heel vroegtijdig stadium plaatsgevonden. Over het algemeen is er wat meer tijd nodig voordat een verkenning echt zijn vruchten kan gaan afwerpen.

Het natuurverkenningstraject was breed. Diverse onderzoekstrajecten maakten er deel van uit, waaronder Herijking van de Ecologische Hoofdstructuur Quick Scan van varianten (PBL, 2011) en onderzoek naar ecosysteemdiensten (Wat natuur de mens biedt; PBL, 2010). Er is geen onderzoek gedaan naar het gebruik en de doorwerking van deze onderzoekstrajecten en -rapportages.

3 Bevindingen bereikte doelgroepen

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt antwoord gegeven op de eerste onderzoeksvraag: *Welke groepen zijn door Natuurverkenning 2010-2040 bereikt?* (zie paragraaf 2.3 voor de gehanteerde definitie van bereik). Om een beeld te krijgen van bereikte doelgroepen is, zoals reeds in hoofdstuk 2 is vermeld, het archief van het project Natuurverkenning geraadpleegd en is er een korte internetanalyse gedaan. Het beeld dat dit oplevert, is niet volledig. Zo weten we niet, zoals al in hoofdstuk 2 is aangegeven, wie en welke groepen de website www.natuurverkenning.nl hebben bezocht. Verder staan de meeste achtergronddocumenten die betrekking hebben op Natuurverkenning 2010-2040 ook op andere websites en kunnen ze via die weg worden geraadpleegd. We weten ook niet wie de achtergronddocumenten hebben gelezen/gebruikt, evenals de artikelen in vakbladen en dagbladen. Ook kunnen we niet van alle workshopdeelnemers nagaan met wie zij vervolgens de kennis over de Natuurverkenning hebben gedeeld. Het bereik zal dus een bredere groep betreffen, dan hier staat beschreven.

3.2 Archiefanalyse

Enkele cijfers

Het archief van Natuurverkenning 2010-2040 en een analyse van de themawebsite www.natuurverkenning.nl laat een variatie aan bereikte doelgroepen zien. Enkele cijfers:

- De basislijst van het archief geeft een overzicht van meer dan 600 contactpersonen, die ruim 200 organisaties vertegenwoordigen, die tijdens de ontwikkeling of de oplevering van de verkenning op minimaal één, maar veelal ook meer manieren, met de Natuurverkenning 2010-2040 in aanraking zijn gekomen:
 - Zij hebben bijvoorbeeld de rapportage ontvangen;
 - Ruim 150 verschillende mensen hebben tijdens de ontwikkeling van de Natuurverkenning deelgenomen aan één of meer workshops en bijeenkomsten en/of werden in het kader van de Natuurverkenning geïnterviewd.
 - Ook kende de Studiedag Nieuwe kennis voor een nieuw natuurbeleid en de Slotdag en het eindsymposium van de Natuurverkenning een grote opkomst.
 - De nieuwsbrief van de Natuurverkenning 2010-2040 had zo'n 300 abonnees.
- Natuurverkenning 2010-2040 is door medewerkers van het PBL meer dan 40 keer gepresenteerd bij diverse organisaties, netwerken of groeperingen.
- De thema-website www.natuurverkenning.nl is tussen 1 december 2010 en 31 december 2012 bijna 630.000 keer bezocht, door 385.000 individuele bezoekers. Zij bekeken in totaal ruim 1,8 mln pagina's (zie figuur 3.1).
- Er zijn zo'n 50 publicaties (rapporten, werkdocumenten en artikelen) verschenen die direct verbonden zijn aan Natuurverkenning 2010-2040.
- Na het uitkomen van het rapport Natuurverkenning 2010-2040 heeft PBL een aantal werkateliers bij het ministerie van EZ georganiseerd en een scenarioproces voor provincie Drenthe geleid.

Zie figuur 3.2 voor een illustratie.

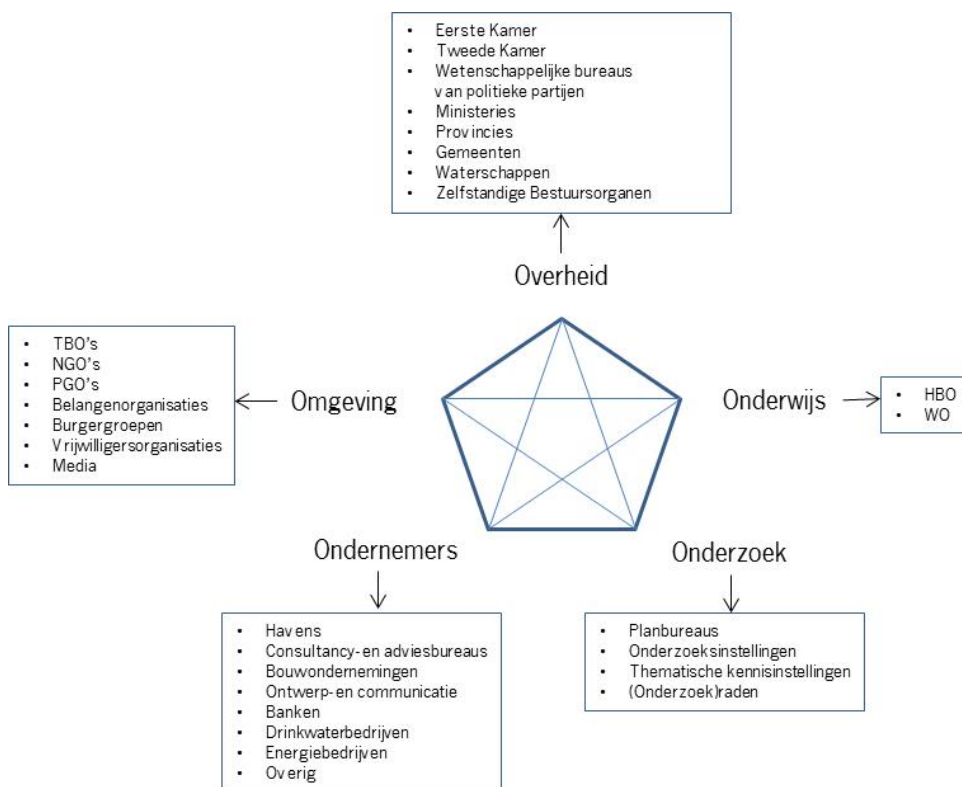
Figuur 3.1 Bezoekers website www.natuurverkenning.nl januari 2011-oktober 2012. Bron: PBL (2014), op basis van Google Analytics.

Figuur 3.2 Enkele cijfers en bijbehorende communicatiekanalen.

Categorieën van bereikte groepen

Uit de eerste analyse blijkt dat de Natuurverkenning 2010-2040 bij veel en diverse individuele personen en organisaties is terecht gekomen. In alle hoeken van de diamanten vijfhoek, die reeds is genoemd in hoofdstuk 2 zijn groepen bereikt. Het palet aan bereikte groepen is diverser dan van tevoren geambieerd. Zo was bijvoorbeeld onderwijs oorspronkelijk geen doelgroep. Maar deze is wel bereikt. Zie figuur 3.3 voor een overzicht van bereikte categorieën binnen de diamanten vijfhoek.

Figuur 3.3 Bereikte groepen binnen de diamanten vijfhoek.

3.3 Internet en twitteranalyse

Een internetanalyse met de zoektermen 'natuurverkenning', 'Natuurverkenning 2010-2040', 'kijk-richtingen' en 'kijkrichtingen natuur', geeft een groot aantal hits. Het merendeel verwijst echter naar de rapportage Natuurverkenning 2010-2040 zelf, de themasite en/of de achtergronddocumenten en organisaties die werkzaamheden hebben verricht ten behoeve van de verkenning. Deze algemene zoektermen geven dan ook weinig houvast voor verder onderzoek naar daadwerkelijk gebruik en doorwerking. De zoektermen verwijzen onder andere wel concreet naar de publicaties Natuur in Flevoland (Bekker, 2013), De Drentse Natuur in 2040 (PBL, 2013b) en Onbeperkt Houdbaar (RLI 2013) en daaraan gerelateerde bijeenkomsten.

Een tweet met daarin de vraag wie de Natuurverkenning 2010-2040 gebruikt, leverde slechts een aantal retweets op, maar geen concrete antwoorden/reacties. Twitter is vooralsnog geen goede manier gebleken om te achterhalen of en in hoeverre mensen de Natuurverkenning hebben gebruikt.

Omdat het vooral de provincies zijn die aan de lat staan voor de uitvoering van het natuurbeleid is er een aparte, hetzij basale quick scan gedaan van de provinciale websites en statenstukken. Hieruit komt naar voren dat er op de sites van drie van de twaalf provincies iets is te vinden over het gebruik van de Natuurverkenning 2010-2040 van het PBL:

1. Provincie Drenthe gebruikt de Natuurverkenning voor haar ontwikkeling van natuur- en landelijk gebiedsbeleid.
2. In Flevoland wordt in het rapport van Roel Bekker (2013) verwezen naar de Natuurverkenning.
3. In Zuid-Holland verwijst de Provinciale Adviescommissie Leefomgevingskwaliteit (PAL) naar de Natuurverkenning. Zie bijlage 5 voor deze analyse.

Dit hoeft overigens niet te betekenen dat de andere provincies er niet iets mee hebben gedaan.

4 Gebruik en doorwerking, bevindingen uit de interviews

4.1 Hoe en waarom wordt de Natuurverkenning gebruikt, welke elementen worden gebruikt?

4.1.1 Algemeen

Uit de gesprekken met de respondenten blijkt dat het vooral de kijkrichtingen zijn die worden gebruikt door de respondenten. Het gebruik daarvan lijkt twee hoofdvarianten te hebben:

- Kijkrichtingen worden als indelingstypering gebruikt.
- Kijkrichtingen worden gebruikt als instrument om breder naar natuur te kijken en er met elkaar over in gesprek te gaan.

Tevens kan worden geconcludeerd dat de methodiek van de Natuurverkenning wordt gebruikt, met name het open interactieve proces, maar ook de scenariomethodiek en de combinatie van methodieken. Dit is echter minder vaak genoemd.

De respondenten vertellen dat ze vooral gebruik hebben gemaakt van het hoofdrapport Natuurverkenning 2010-2040, Visies op de ontwikkeling van natuur en landschap. Een aantal geeft aan ook andere documenten te hebben gelezen en/of gebruikt en de website te hebben bezocht. Uit de websiteanalyse van de themasite www.natuurverkenning.nl blijkt het onderdeel 'publicaties' niet in de top 10 van paginabladen te staan. Dat betekent dat er nauwelijks op dit onderdeel is doorgeklikt en de publicaties niet vaak zijn gedownload vanaf de themasite². Ook zijn er respondenten die aangeven dat ze het proces en de methodiek van de Natuurverkenning als inspiratiebron hebben gebruikt en soms ook (deels) hebben gekopieerd.

4.1.2 Gebruik kijkrichtingen

De kijkrichtingen hebben de grootste stempel op het gebruik van de Natuurverkenning gedrukt. Daarbij zijn alle drie de hoofdvormen van gebruik (inzichtvorming, communicatie en commitment) aan de orde. Ze bieden volgens de geïnterviewden een bruikbare kapstok voor natuur, want ze bieden handvatten voor verschillende typen natuur, zowel om natuur in te delen als een manier, *'een andere dan hiervoor'*, om naar natuur te kijken. De Natuurverkenning werd ontwikkeld in een periode waarin de tijd rijp was om 'opnieuw' en op een andere manier over natuur en natuurbeleid na te denken. De kijkrichtingen sloten goed aan bij wat er in het veld speelde en waar behoeften lagen. Ze laten zien dat er veel variatie zit in natuur en dat er op diverse manieren naar natuur kan worden gekeken en ermee omgegaan. Natuur wordt uit de ecologiehoek gehaald en verbreed. Doordat de kijkrichtingen niet raken aan belangen van sectoren komen ze niet bedreigend over, maar bieden ze ruimte voor discussie. Respondenten geven aan dat ze de kijkrichtingen goed konden toepassen om enerzijds discussies los te krijgen en anderzijds discussies open te breken. Ze helpen mensen boven het eigen standpunt uit te stijgen, om elkaars standpunten te begrijpen, out of the box te denken en te zoeken naar overeenkomsten en samenwerking, bijvoorbeeld om de verwevenheid tussen landbouw en natuur vorm te geven. De (methodiek van de) kijkrichtingen worden zo onder andere gebruikt in regionale en lokale gebiedsprocessen. CLM gebruikt ze onder andere in het gebiedsproces voor het Buitenland van Rhoon en Roel Bekker voor het openplanproces voor het Oostvaarderswold. Voor het advies Onbeperkt Houdbaar van De Raad voor de Leefomgeving en Infrastructuur (RLI, 2013) was de Natuurverkenning één van de basisstukken als theoretisch concept en context bij de voorbereiding van het advies, met name omdat alle discussies uit het veld erin aanwezig zijn en er richting aan wordt gegeven.

² De homepage staat op nummer 1, gevolgd door het onderdeel 'kijkrichtingen/beelden/visies en op 3 staat kijkrichtingenvoornatuur.

Het valt op dat de respondenten vooral de kijkrichtingen noemen en niet de onderdelen/hoofdstukken 'Van Kijkrichting naar beleid' en 'Van toekomst naar nu' uit de het hoofdrapport.

4.1.3 Legitimatie

De resultaten, boodschappen en methodiek van de Natuurverkenning worden door partijen als een bevestiging en/of legitimatie gebruikt, bijvoorbeeld voor hun eigen activiteiten. Hierbij gaat het vooral om de gebruiksvormen communicatie en commitment. De natuurverkenning legitimeert het bredere denken over natuur en heeft eraan bijgedragen dat de diverse functies van natuur, zoals functionele en beleefbare natuur een stevigere positie hebben verworven. PBL is een autoriteit en dat zorgt ervoor dat de boodschap serieus wordt genomen, ook als je als niet-PBL'er de boodschap van de Natuurverkenning doorgeeft. De Natuurverkenning heeft bijgedragen aan het omvatten en (laten) landen van diverse losse ideeën die er al in de samenleving waren en kan dus ook als een soort doorgeefluik worden gezien. Daardoor komen ideeën ook bij het ministerie van EZ of de politiek terecht.

Verder is de Natuurverkenning 2010-2040 van invloed geweest op de beeldvorming, zoals tekstkader 4.1 laat zien.

Tekstkader 4.1

Natuurverkenning en de drinkwaterbedrijven

De Natuurverkenning heeft bijgedragen aan het beeld dat drinkwaterwinning en natuur goed samen kunnen gaan. Dat heeft bijgedragen aan de omslag die de drinkwaterwinningsbedrijven doormaken van een sector die als een probleem voor natuur wordt gezien, naar een sector die oplossingen biedt voor natuur voor de toekomst. De Natuurverkenning draagt bij aan de positieversterking en beeldvorming van drinkwaterbedrijven als natuurbeheerder. Klanten gaan het drinkwaterbedrijf meer met natuur associëren. Voor de interne organisatie zet het juist het beleefbare belang van natuur op de kaart.

4.1.4 De Natuurverkenning als input voor beleidsvisies

De Natuurverkenning en vooral de kijkrichtingen hebben input gevormd voor diverse trajecten, onder meer bij gebiedsprocessen en het ontwikkelen van provinciale visies. Input voor de Rijksnatuurvisie 2014 Natuurlijk Verder van het ministerie van EZ kan als één van de belangrijkste vormen van gebruik op nationaal niveau worden beschouwd. Ook daarbij komen alle hoofdvormen van gebruik (inzichtvorming, communicatie en commitment) aan de orde, zie tekstkader 4.2.

Tekstkader 4.2

Input voor de Rijksnatuurvisie

De Natuurvisie is een lang traject. Begin 2012, vlak na het uitkomen van de Natuurverkenning, is EZ het traject Toekomstverkenning Natuur gestart. Dat is het traject van de Natuurvisie. In de verkennende fase is al meteen uit de Natuurverkenning geput. Er zijn trends, factoren, thema's en vraagstukken benoemd en er is geanalyseerd vanuit de vraagstelling: waarom is dit een probleem, waarom blijkt dit probleem hardnekkig, waarom is het nog niet opgelost, wat zijn valkuilen, wat zijn kansen, wat zijn de contouren van een oplossingsrichting, wat kan het opleveren, wat betekent het voor de rol van de overheid. Dit is dezelfde manier waarop in de Natuurverkenning 2010-2040 de opgaven en drijfveren zijn benoemd. De thema's komen overeen met de kijkrichtingen.

In het Natuurvisietraject zijn meerdere werkateliers georganiseerd die de kijkrichtingen als uitgangspunt hanteerden om na te denken over de rol van natuur in de samenleving. Het doel van de werkateliers was om het gebruik van de Natuurverkenning uit te leggen en te bevorderen. Het PBL heeft deze ateliers georganiseerd. In de werkateliers namen beleidsmedewerkers van de rijksoverheid deel die zijn betrokken bij de Natuurvisie en aanpalende beleidsterreinen. Aan een van de werkateliers namen ook externe personen (van buiten het ministerie) deel zoals Greenpeace. De reden om de vier kijkrichtingen te gebruiken, was omdat volgens het team Toekomst Natuur van het ministerie van EZ de EHS-kijk (= de ecologische invalshoek) onvoldoende aansluiting had met de energieke samenleving. De vier kijkrichtingen leveren een andere kijk op, een bredere kijk dan de EHS-kijk.

In de werkateliers werd door de deelnemers uitgebreid kennis gemaakt met de inhoud van de vier kijkrichtingen uit de NVK. Men verkende hoe de NVK kon worden gebruikt in de Natuurvisie. De kijkrichtingen werden gebruikt om ideeën te leveren over hoe bepaalde thema's zouden kunnen worden aangepakt. Daarbij zijn inzichten uit verschillende kijkrichtingen gecombineerd. In de werkateliers werd niet de methodiek van de Natuurverkenning gebruikt. Ook raakten beleidsmedewerkers van aanpalende beleidsvelden via deze werkateliers betrokken bij het proces van ontwikkeling van de Natuurvisie. Ook de Natuurtop en de 24 uur natuur, waarin ruimte aan de samenleving werd gegeven om zich te laten horen, zijn geïnspireerd op en door de Natuurverkenning.

De basis voor de Rijksnatuurvisie werd gevormd door:

- Analyse uitgangspositie: Het huidige natuurbeleid is sterk gericht op Vitale natuur.
- Analyse kansen en bedreigingen van omgevingsveranderingen: De bredere maatschappelijke meerwaarden van natuur liggen voor het grijpen.
- Conclusie strategische analyse: Verregaande vermaatschappelijking van natuurbeleid kan het natuurbeleid effectiever en steviger maken.
- Keuzes met gevolgen: de politiek-bestuurlijke hoofdkeuze:
 - Vasthouden aan focus op Vitale natuur (opknopbeurt);
 - Verbreding van het natuurbeleid door vermaatschappelijking (renovatie);
 - Basislegitimatie: natuur dient het maatschappelijk welzijn. Het natuurbeleid dient daarom het maatschappelijk welzijn.
- Hoofdtaken natuur:
 - Hoofdtak 1: zorgplicht voor veerkrachtige natuur;
 - Hoofdtak 2: stimuleren natuurinclusieve natuur en natuurcombinaties;
 - Hoofdtak 3: Natuur in handen van mensen leggen en laten.

Deze manier van werken en de resultaten ervan is geïnspireerd op de werkwijze en resultaten van de Natuurverkenning.

Een belangrijke rol hierbij, betreft de detachering van een van de projectleiders van de Natuurverkenning, Rijk van Oostenbrugge. Van Oostenbrugge heeft een jaar lang deel uitgemaakt van het projectteam van de Natuurvisie. Hij kon met zijn ervaring het team helpen de Natuurverkenning te gebruiken voor de Rijksnatuurvisie. Met name op het gebied van hoofdtak 1: veerkrachtige natuur (sociaal en fysiek).

Voor de provincie Drenthe kwam de Natuurverkenning 2010-2040 op een goed moment. Het was tijd voor een heroriëntatie op het provinciale natuurbeleid en om lijnen uit te zetten voor de toekomst. Daarvoor heeft de provincie Drenthe het project 'Kijkrichtingen natuur en landschap voor Drenthe' gestart. Dit project is geleid door het PBL en is gebaseerd op de (methodiek) van Natuurverkenning 2010-2040. Onderdeel van het project waren drie workshops met beleidsmedewerkers, stakeholders en leden van de Provinciale Staten die in 2013 hebben plaatsgevonden. In de workshops zijn aan de hand van de vier kijkrichtingen de mogelijkheden verkend om de ambities van de provincie Drenthe op het gebied van natuur en landschap te realiseren en om de betrokkenheid van stakeholders te vergroten.

Volgens provinciale medewerkers die aan de eerste workshop deelnamen, zouden de kijkrichtingen iets scherper kunnen en het werken met een aantal van vier kijkrichtingen vergde wel wat van de deelnemers. De tweede workshop sloot af met de opmerking dat "het belangrijk is te zoeken naar combinaties en verbindingen en water is de verbindende schakel". Die woorden zijn ook terug te vinden in de tekst van de ontwerp Omgevingsvisie Drenthe 2014 onder het kopje *Natuur in combinatie met andere functies*: "De uitkomsten van het project Kijkrichtingen geven aan dat er meer mogelijkheden zijn om natuur met andere maatschappelijke doelen te verbinden. De mogelijkheden om de beleving van natuur te vergroten vormen daarbij een belangrijke factor". (Provincie Drenthe, 2014: 114).

De resultaten van de drie workshops voor provincie Drenthe zijn door het PBL verwerkt in het rapport "De Drentse natuur in 2040, Vier kijkrichtingen voor de toekomst" (PBL, 2013b). Dat rapport is input voor de actualisatie van de Omgevingsvisie van Drenthe. Die geactualiseerde Omgevingsvisie 2014 zal worden uitgewerkt tot de Natuurvisie 2014-2040 van Drenthe. De inzet van Drenthe is om samen met

burgers en maatschappelijke partijen inspiratievol aan de slag te gaan met natuur en landschap in Drenthe.

Ook provincie Flevoland gebruikt de Natuurverkenning 2010-2040, en in het bijzonder de vier kijkrichtingen, om een toetsingskader in het Programma Nieuwe Natuur te ontwikkelen en om de provinciale natuurvisie te actualiseren. Ter ondersteuning daarvan heeft het PBL op verzoek van de provincie Flevoland een werkatelier georganiseerd in 2013.

4.1.5 Onderwijs, een bijzondere gebruiker

Een bijzondere gebruikersgroep betreft het onderwijs. Het onderwijs bij Van Hall Larenstein staat voor de uitdaging om losse thema's als recreatie, water, etc. meer met elkaar te verbinden (meer integraal te maken). De Natuurverkenning, met name de kijkrichtingen zijn hier heel bruikbaar voor, want het gaat niet om natuur in enge zin, maar om natuur die vele functies kan hebben, voor diverse partijen. Kijkrichtingen zijn een goed communicatiemiddel. Ze laten studenten begrijpen dat mensen verschillend over natuur kunnen denken. De vele verbeeldingen in het hoofdrapport helpen hierbij. Vooral voor studenten die ontwerpend bezig zijn, is de Natuurverkenning een aantrekkelijk 'product' (zie tekstkader 4.3). Ook biedt de Natuurverkenning inzicht in de uitdagingen van het natuurbeleid. In 2012 was de Natuurverkenning onderdeel van de opleiding biologie aan het Centrum voor Milieuwetenschappen (CML, Universiteit Leiden) via een college door PBL en Wageningen UR en een tentamen. Ieder jaar besteedt CML aandacht aan het natuurbeleid en kijkt daarvoor naar de actualiteit en nodigt EZ uit om iets over het natuurbeleid te komen vertellen (in 2014 over de Natuurkaravaan) of met de studenten in discussie te gaan. Binnen het onderwijs spelen voor de Natuurverkenning vooral de gebruiksvormen inzichtvorming en communicatie een belangrijke rol.

Tekstkader 4.3

Opdracht studenten Van Hall Larenstein

Bij Van Hall Larenstein wordt de Natuurverkenning gebruikt in het onderwijs voor 2e jaars studenten Tuin- en landschapsinrichting. Eerst krijgen studenten info over de Natuurverkenning via het hoofdrapport en een presentatie, vervolgens vindt er verdieping plaats en moet er een ontwerpopdracht worden uitgevoerd:

**Ontwerp een landschap op basis van de gegeven kijkrichtingen
waarin ruimte is voor 400 ha nieuwe natuur en het
thema Voedsel en Energie centraal staat.**

4.1.6 Gebruik van de methodiek

Het RIVM heeft voor de Volksgezondheid Toekomst Verkenning de methodiek van de Natuurverkenning als een template overgenomen. De Volksgezondheid Toekomst Verkenning heeft, net als de Natuurverkenning 2010-2040, perspectieven (vergelijkbaar met kijkrichtingen), gezondheidsbeelden (vergelijkbaar met natuurbeelden), stakeholderbenadering, het meenemen van stakeholders in het verkenningenproces en gebruikt ook iconen (vergelijkbaar met de iconen Zeearend voor Vitale natuur, en de water drinkende vrouw voor functionele natuur). De projectleider van de Volksgezondheid Toekomstverkenning geeft aan dat de huidige tijd om een verkenning vraagt waarin de vraag *Wat zouden we willen?* centraal staat en die aansluit op de discussies die er spelen. De Natuurverkenning heeft het natuurdebat losgeweekt. De Volksgezondheid Toekomst Verkenning wil dat op gebied van gezondheid doen.

Om het gebruik ervan te bevorderen, heeft het RIVM een digitale tool met spelelementen voor de Volksgezondheid Toekomstverkenning laten ontwikkelen game.eengezondnederland.nl. Het RIVM wil dat de verkenning meer door de actoren in de regio wordt gebruikt. De informatie en de vier scenario's uit de verkenning waarmee de toekomst kan worden verkend, zijn opgenomen in de tool. De digitale tool is vrij toegankelijk via de website van de Volksgezondheid Toekomstverkenning en voor een brede doelgroep zelfstandig te gebruiken zijn. Door de tool kunnen deelnemers inzicht krijgen in de toekomstige demografische en epidemiologische ontwikkelingen en de bijbehorende

effecten op de volksgezondheid, benodigde zorgvoorzieningen en kosten van de zorg. Het RIVM heeft als aanvulling ook een spelsimulatie gekoppeld aan die tool. Daarmee wil het RIVM beleidsmakers en stakeholders op lokaal niveau (gemeenten, GGD 'en, eerstelijns zorgaanbieders e.d.) ondersteunen bij het herkennen van elkaars belangen en bij het krijgen van inzicht in de effecten van beleidskeuzes. Door gezamenlijke serious gaming kunnen de stakeholders ervaren wat wel en niet goed gaat in de samenwerking met anderen. Ook zullen mogelijke effecten van beleidskeuzes op de korte en lange termijn zichtbaar worden gemaakt.

4.1.7 Gebruik van het proces

Een groot deel van de geïnterviewden heeft aan één of meer workshops of bijeenkomsten deelgenomen. De belangrijkste redenen die zij voor hun deelname gaven, betreffen:

- kennis opdoen/informatie verkrijgen;
- strategisch belang: input leveren aan het beleid;
- netwerken.

Inzichtvorming en communicatie zijn in dat kader de belangrijkste gebruiksvormen. Vooral voor de bedrijven is dit onderdeel van de Natuurverkenning 2010-2040 een belangrijke vorm van gebruik gebleken. Een organisatie als Nogepe geeft bijvoorbeeld aan dat het zoveel mogelijk actualiteit en informatie probeert te volgen die mogelijk relevant is voor de sector. Daarom is er deelgenomen aan een workshop.

Voor de bouwwereld is een aparte rondetafelbijeenkomst georganiseerd. Voor Ballast Nedam heeft het Natuurverkenningenproces bijgedragen aan het veranderen van de beeldvorming over de relatie vastgoed en natuur. Het is duidelijk geworden dat je vastgoed en natuur niet dogmatisch tegenover elkaar moet plaatsen. Ballast Nedam heeft, mede door het Natuurverkenningenproces, zijn netwerk uitgebreid met groene partijen en heeft onder andere een dag georganiseerd waarbij diverse externe partners uit de bouw- en natuurwereld zijn uitgenodigd om over ontwikkelingen in de toekomst te praten en een bijeenkomst met de 12Landschappen belegd. De presentatie op het eindseminar leidde tot diverse verzoeken om elders te spreken of kennis te maken.

4.1.8 Typeringen van gebruik

In hoofdstuk 2 zijn drie typeringen van gebruik onderscheiden. In de praktijk is het onderscheid niet altijd even duidelijk. Er blijkt bijna altijd wel sprake te zijn van inzichtvorming als gebruiksvorm. Dit geldt voor de gebruikers zelf. Maar voor de gebruiker is inzichtvorming bij de eigen organisatie, collega's en achterban ook vaak een belangrijk doel waarvoor hij of zij de Natuurverkenning gebruikt. Communicatie, de andere typering van gebruik, is daaraan verbonden. Maar uit de gesprekken blijkt ook dat de Natuurverkenning, en dan met name de kijkrichtingen, als communicatie-instrument worden ingezet. Veelal is commitment een doel dat men probeert te bereiken, bijvoorbeeld over een visie, een doelstelling, beleid of een inrichtingsvorm. Alle gebruiksvormen blijken in de praktijk dus aan de orde te zijn.

4.1.9 Geen gebruik

Een aantal geïnterviewden geeft aan dat vooral deelname aan het proces de belangrijkste gebruiksvorm voor hen is geweest. Sommige respondenten vertellen dat zij na de workshops en/of het eindseminar niets of niet veel meer met de Natuurverkenning hebben gedaan. Hier worden door hen diverse redenen voor gegeven:

- Veelal heeft het volgens eigen zeggen met drukte binnen de eigen organisatie en/of sector te maken. Er wordt overgegaan tot de orde van de dag.
- Hetzelfde gaat vaak op wanneer een organisatie zich op dat moment niet voor een uitdaging of opgave gesteld ziet. Een geïnterviewde vertelt dat er pas naar de Natuurverkenning werd gegrepen toen er een nieuwe visie gemaakt moest worden.
- Er is ook sprake van beleidsdrukte. Er speelt heel veel, vooral op gebied van het thema natuur, maar ook voor het thema marien, waardoor je niet alles goed kunt volgen en/of gebruiken.
- Tevens wordt de economische context als reden genoemd. Sommige sectoren zijn echt bezig met 'overleven' en moeten al hun tijd en energie daarop zetten.

-
- De Natuurverkenning voegt niet zoveel toe op gebied van zeenatuur. Er speelt op dat vlak al heel veel, zoals de Gebiedsagenda Noordzee en het Nationaal Waterplan.

4.2 Doorwerking/effecten van het gebruik

Doorwerking, hier vooral opgevat als effecten van het gebruik, is niet altijd meet- en aantoonbaar. Er wordt hier vooral afgegaan op wat de respondenten zelf aangeven. Doorwerking kan op basis van de gesprekken op hoofdlijnen worden ingedeeld als:

- doorwerking op papier;
- doorwerking in (het gedrag en het denken van) de mensen.

Doorwerking in de vorm van fysieke ingrepen, zoals natuurontwikkeling, verandering van beheer, integreren van recreatievoorzieningen, etc. zijn wij in de analyse nog niet tegengekomen. Dit kan ook eigenlijk nog niet worden verwacht zo kort na het uitkomen van de Natuurverkenning. Tevens is de Natuurverkenning vooral bedoeld als ondersteuning en input voor beleidsontwikkeling en niet zozeer voor beleidsimplementatie.

4.2.1 Doorwerking op papier

De Natuurverkenning en zijn gedachtegoed zijn direct of indirect in diverse stukken terechtgekomen. Hierbij gaat het om diverse niveaus:

- Op nationaal niveau gaat het vooral om stukken voor het traject van de Rijksnatuurvisie, zoals de werkateliers, de Natuurtop, het Natuurpact en uiteindelijk, de Rijksnatuurvisie 2014 Natuurlijk Verder. De Rijksnatuurvisie (EZ, 2014) richt zich op een robuuste en veelzijdige natuur midden in de Nederlandse samenleving. Dat wordt in de Natuurvisie aangeduid met groen ondernemerschap, natuur-inclusieve landbouw (natuur en landbouw als partners), gebiedsontwikkeling met natuurcombinaties (in de regio), en groen wonen en werken. Deze doelen sluiten volgens de opstellers van de Rijksnatuurvisie aan bij de drijfveren en ambities van betrokken partijen in de samenleving. In de Rijksnatuurvisie zijn de vier kijkrichtingen niet expliciet terug te vinden. De aandacht voor natuurcombinaties (of functiecombinaties) in de Rijksnatuurvisie is onder andere geïnspireerd op de kijkrichting functionele natuur van de Natuurverkenning. De diversiteit aan waarden, zoals gehanteerd in de Natuurverkenning is in de Natuurvisie verder uitgebreid, evenals de gezichtspunten om zo aansluiting te krijgen bij de verschillende drijfveren in de energieke samenleving. Een ander voorbeeld betreft het advies Onbeperkt Houdbaar van RLI (2013), waarin het gedachtegoed van de Natuurverkenning herkenbaar aanwezig is.
- Op provinciaal niveau zie je in Drenthe de doorwerking van de Natuurverkenning via het project 'Kijkrichtingen' waarbij het PBL de nationale vier kijkrichtingen heeft vertaald naar het provinciaal niveau en gepubliceerd in het rapport "De Drentse natuur in 2040, Vier kijkrichtingen voor de toekomst" (2013). Vervolgens vindt doorwerking plaats richting de omgevingsvisie en de Drentse Natuurvisie. In de tekst van de ontwerp Omgevingsvisie (Provincie Drenthe, 2014: p. 114) staat bijvoorbeeld dat de Provincie Drenthe "zich richt op natuur in combinatie met andere functies" en "dat de mogelijkheden om de beleving van natuur te vergroten belangrijk zijn" (Provincie Drenthe, 2014). In Flevoland zijn de kijkrichtingen gebruikt in het open planproces en in het daarbij behorende Eindrapport Open Planproces (Bekker, 2013).
- Op regionaal niveau worden bijvoorbeeld in de Notitie voor de leden van de Buitenlandtafel voor het gebiedsproces Landgebruik in Buitenland van Rhon (Dijkman, 2013) de kijkrichtingen gehanteerd om variatie in benaderingen voor landgebruik duidelijk te maken.
- Lokaal krijgt het gedachtegoed van de Natuurverkenning bijvoorbeeld een plek in de Natuurvisie van Almere.
- Ook binnen organisaties vindt er doorwerking plaats. Zo heeft Dunea het materiaal uit de Natuurverkenning gebruikt in een interne notitie voor de organisatie om ecologie (Vitale natuur) en waterwinning (Inpasbare natuur) samen te brengen, en om aan te geven dat natuurbeheer er vooral ook is voor de verbinding met de klant.

Tevens komen we de Natuurverkenning in een groot aantal onderzoeksrapporten en artikelen tegen. De meeste zijn gekoppeld aan het project Natuurverkenning. Daarbij gaat het vooral om producten/

onderdelen van verkenningenproject. Maar er zijn er ook die los van het project zijn geschreven en verschenen, waarbij de Natuurverkenning (en de systematiek) zijn gebruikt als illustratie of verdere toepassing. Een voorbeeld daarvan is het artikel 'Duinen en waterwinning: functionele natuur met toekomst' in Landschap (De Jonge *et al.*, 2012).

4.2.2 Doorwerking in de mensen

De Natuurverkenning heeft volgens geïnterviewden bij hen en hun organisaties geleid tot/ondersteuning geboden aan een andere, vooral bredere manier van denken over natuur en heeft ook de niet-groene sectoren geholpen om mee te denken en te praten over natuur(beleid). Het helpt hen zich tot een betere gesprekspartner te ontwikkelen en open te staan voor andermans visie. Ook zijn er respondenten die aangeven dat de Natuurverkenning heeft geholpen bij het 'om de tafel krijgen' van partijen waar dat voorheen niet (goed) mogelijk was. Het helpt mensen met elkaar in gesprek te komen. Voorbeelden hiervan zijn Ballast Nedom die een dag heeft georganiseerd voor externe partners uit de bouw- en de natuurwereld om over ontwikkelingen in de toekomst te praten. Ook heeft Ballast Nedom een bijeenkomst met de 12Landschappen belegd. Hier heeft ook het stakeholderproces van de Natuurverkenning aan bijgedragen. Partijen zijn met elkaar in contact gekomen en hebben vervolgens contact gehouden (zie ook paragraaf 4.1.7).

De ontwikkeling van de Natuurverkenning, met een stakeholdersproces waarbij veel verschillende gebruikersgroepen zijn betrokken (via presentaties, workshops e.d.) heeft eraan bijgedragen dat er voor de Rijksnatuurvisie de weg is vrij gebaad voor een nieuw soort natuurvisie wat betreft opzet en inhoud.

Zoals ook in paragraaf 4.1 aan de orde kwam, heeft de Natuurverkenning eraan bijgedragen dat er meer aandacht is en komt voor de niet-intrinsieke functies van natuur. De kijkrichting Functionele Natuur heeft bijvoorbeeld bijgedragen (handvat geboden) aan het ontginnen van het nieuwe beleidsveld ecosysteemdiensten. Ook recreatie heeft een stevigere plek verworven in het natuurbeleid. Er is een minder romantisch beeld (beeld dat vooral gericht is op hoe de natuur eruit ziet, gericht op de schoonheid van de natuur), en meer rationeel beeld van natuur gekomen (een beeld van hoe natuur in elkaar zit, welke functies deze heeft en hoe je hiervan (duurzaam) gebruik kunt maken).

Door de kijkrichtingen in het onderwijs op te nemen, leer je studenten in een onderhandelingsproces ontwerpen, zoals dat ook in de praktijk gaat. Het laat daarmee studenten beter aansluiten op de praktijk. Hetzelfde geldt voor het studenten kennis laten opdoen over natuurbeleid en te laten nadenken over de toekomst van natuur en natuurbeleid.

5 Beïnvloedende factoren op gebruik

Zoals in hoofdstuk 2 staat aangegeven, zijn gebruik en doorwerking van verkenningen niet vanzelfsprekend. Er is in de interviews aan de respondenten gevraagd wat van invloed is geweest op het gebruik (en ook op het niet gebruiken) van de Natuurverkenning. Tevens hebben de onderzoekers ook algemene beïnvloedende factoren uit interviews afgeleid. Deze resultaten zijn gecategoriseerd aan de hand van de vijf hoofdfactoren, geïntroduceerd in hoofdstuk 2. Daarbij benadrukken we dat de factoren elkaar onderling ook beïnvloeden.

5.1 Kwaliteit van de verkenning

Kwaliteit projectleiding

Door diverse gesprekspartners is de vakkundigheid van de projectleiders benadrukt.

Methodiek

In het Natuurverkenningenproject zijn diverse onderzoeksmethodieken toegepast en gecombineerd, waaronder modellen, stakeholderparticipatie en normatieve scenario's (de beleidscontext is vooral bepalend geweest voor de keuze van dit type scenario's) en is gebruik gemaakt van een combinatie van verhaallijnen, verbeeldingen en kwantitatieve gegevens om de resultaten weer te geven. Het is volgens de International PBL Audit Committee (2013) vooral deze combinatie die de Natuurverkenning innovatief maakt en zorgde de verschuiving van beschrijvende naar normatieve scenario's ervoor dat de studie meer transparant en beleidsrelevant werd (zie tekstkader 5.1).

Tekstkader 5.1

Passages uit het rapport van de International PBL Audit Committee

Building on existing approaches to scenarios and models, but seeking to make them more transparent and policy-relevant, the project moved from descriptive to normative.

Important innovations in the project include integration of stakeholder viewpoints in scenarios, simplification of models, and combining concerns for legitimacy and salience with relevance and scientific quality.

This is an excellent example of PBL creating a novel, policy-relevant discourse that is neither "scientific" nor "political" in a conventional sense. It is, however, consistent with PBL's mission to create relevant and legitimate frameworks for enabling policy (International PBL Audit Committee, 2013).

De methodiek van het open interactieve stakeholderproces sluit aan bij behoeften en opgave van bepaalde gebruikers, zoals bijvoorbeeld het RIVM voor de Volksgezondheidstoekomstverkenning.

Reikwijdte, contrast, verklaringskracht en werfkracht

De respondenten wijzen op de inhoudelijke kwaliteit van de Natuurverkenning, en dan met name op die van de kijkrichtingen, die van belang is voor het gebruik. Meerdere malen is gezegd dat men de wetenschappelijke kwaliteit als een gegeven beschouwd, omdat het PBL de ontwikkelaar van de Natuurverkenning is. Dammers (2010) wijst er in zijn essay *Hoe toekomstverkenningen worden gebruikt* op dat het gebruik niet alleen wordt beïnvloed door wetenschappelijke en methodologische kwaliteit, maar ook door reikwijdte, contrast, verklaringskracht en werfkracht van de toekomstbeelden, kijkrichtingen in het geval van de Natuurverkenning.

]

De respondenten geven aan dat de kijkrichtingen het belangrijkste onderdeel van de Natuurverkenning zijn. De gehanteerde opgaven (reikwijdte) sluiten aan bij wat er in het beleid en maatschappij speelt en de drijfveren komen goed overeen met de diversiteit aan natuurbeelden en – visies die diverse mensen en organisaties aanhangen. Er is sprake van een duidelijk contrast tussen de kijkrichtingen, waardoor er daadwerkelijk verschillende ontwikkelingen worden verkend. Diverse respondenten hebben aangegeven dat ze de kijkrichtingen goed in elkaar vinden zitten. “Ze komen elk tegemoet aan een beleidsopgave en een maatschappelijke behoefte”. Deze opgaven en behoeften zijn structureel, zoals ook uit de analyse van Klijn (2011) blijkt. De wervingskracht van de Natuurverkenning zit vooral in de verhalen van de kijkrichtingen. Dat is ook hetgeen dat het meest beklijft bij de respondenten. Tevens is er, mede via de externe klankbord van het project Natuurverkenning en later via bijvoorbeeld de werkateliers in het Natuurvisietraject duidelijk ingezet op aansluiting bij beleidsprocessen: *Foresight that fits* volgens de terminologie van Van der Steen en Van Twist (2012).

Gebruik van verbeeldingen

De geïnterviewden geven aan dat door het gebruik van goede en aansprekende verbeeldingen van de kijkrichtingen, zoals de kaartbeelden, de fictieve gebieden en foto's, maar ook het gebruik van iconen (zowel de foto's, als de verbeeldingen) en de stoplichttabellen tijdens het interactieve proces en in de rapportages, het verhaal begrijpelijk is en gaat leven. De verbeeldingen zorgen er ook voor dat de groep onderwijs wordt aangetrokken door de Natuurverkenning.

5.2 Verspreiding

Deelname aan het proces en nazorg

Respondenten geven aan dat het meemaken van het interactieve verkenningenproces (bijwonen van workshops, presentaties, symposia, etc.) belangrijk is en kan inspireren tot gebruik. Daarnaast blijkt ook dat het persoonlijk contact met projectleiders en andere leden van het projectteam Natuurverkenning in de periode na het uitkomen van de Natuurverkenning het gebruik kan bevorderen. Dat contact vond onder andere plaats door middel van presentaties over de Natuurverkenning bij diverse organisaties in Nederland, zoals bij de Eerste kamer, de vaste Kamercommissie, Rijksstrategie afdelingen van ministeries, diverse provincies, Natuurmonumenten, RIVM, etc. waardoor zij werden geïnformeerd over de Natuurverkenning en haar gedachtegoed. Dit informeren heeft vooral bekendheid gebracht over de Natuurverkenning en interesse gewekt. Het is echter geen garantie dat het tot gebruik leidt.

De voorbeelden van gebruik die door de onderzoekers zijn gevonden hebben allemaal direct of indirect verband met deelname aan het proces en/of persoonlijk contact met het PBL.

Communicatie

Het PBL heeft voor de Natuurverkenning een diversiteit aan communicatiemiddelen en -kanalen ingezet, onder andere:

- van alle workshops en bijeenkomsten is een verslag gemaakt en deze is teruggestuurd naar de deelnemers;
- alle tussenproducten zijn op de website geplaatst en de website is steeds up to date gehouden;
- er zijn artikelen verschenen in vak- en dagbladen;
- er is met regelmaat een nieuwsbrief verschenen.

Dit heeft ervoor gezorgd dat direct en indirect betrokkenen steeds op de hoogte werden gehouden van de ontwikkeling van de Natuurverkenning en dat deze niet gemakkelijk uit het gezichtsveld verdween.

5.3 Mate van conflicten

Diverse malen is in de gesprekken naar voren gekomen dat de Natuurverkenning vooral helpt om mensen/organisaties met verschillende visies, doelen en/of uitgangspunten met elkaar in gesprek te brengen of om een vastgelopen proces los te krijgen (zoals bij het open planproces van Flevoland). Enige mate van conflict lijkt dan ook van invloed te zijn op het gebruik van de Natuurverkenning.

5.4 Institutionele setting

Status van PBL

Het blijkt dat het voor nagenoeg alle respondenten van belang is dat een instituut als het PBL de Natuurverkenning heeft gemaakt. Status, autoriteit, onafhankelijkheid, deskundigheid en gezag van een instituut als het PBL zijn van relevantie voor het gebruik van de Natuurverkenning. 'Je weet dat als het PBL het maakt, er geen belang achter zit'. Men stelt de kwaliteit en inhoud niet ter discussie. De autoriteit van het PBL vergroot de kans op draagvlak en commitment voor de diverse trajecten waar de Natuurverkenning voor is gebruikt/input aan levert. Ook de status van de directeur van het PBL, Maarten Hajer, wordt benadrukt.

Kennis en kunde van de gebruikersorganisatie

Het gebruiken van de Natuurverkenning vereist kennis en vaardigheid en vertrouwen in het instrument. Bij de voorbeelden die wij tegenkwamen hadden de betrokkenen een beeld van de gebruikspotenties en waren ze in staat om een vertaalslag te maken voor de eigen doeleinden.

Capaciteit en middelen

Daar komt bij dat er voldoende capaciteit en soms ook middelen nodig zijn om de verkenning te gebruiken, bijvoorbeeld voor de doorwerking in een omgevingsvisie of het open planproces in de provincie Flevoland.

5.5 (Veranderingen in de) omgeving

Momentum

Het momentum waarbinnen de Natuurverkenning tot stand is gekomen en is gepresenteerd, heeft invloed gehad op het gebruik. Veel respondenten vertelden dat de Natuurverkenning op het juiste moment kwam. Dit concludeert ook de International PBL Audit Committee (2013) in haar rapport: *It come at a moment when political pressures mandate a need for fundamental re-envisioning of goals and strategies*. Het ingezette beleid van de toenmalige staatssecretaris Bleker en bezuinigingen onder Rutte I, versnelden en versterkten de noodzaak van diverse organisaties om na te denken over hun koers ten aanzien van natuur. Natuur was veelal een controversieel onderwerp, bijvoorbeeld binnen provincies, maar ook binnen politieke partijen in de Tweede Kamer. In de Natuurverkenning kon men onderbouwing vinden voor de eigen standpunten en vaak ook een handvat om andermans standpunten te begrijpen. Uit de interviews valt af te leiden dat de Natuurverkenning vooral behulpzaam was voor partijen die bezig waren met het thema natuur en vooral degenen die een andere koers wilden gaan varen en of worstelden met de vraag hoe verder.

Hierbij is ook genoemd dat het relevant kan zijn of een organisatie (al) integraal werkt of dat juist wil gaan doen. De Natuurverkenning kan helpen bij een integrale aanpak.

Dat de tijdsgeest invloed heeft gehad op het gebruik is duidelijk. Echter, de tijdsgeest is ook van invloed geweest op de inhoud van Natuurverkenning. Door het interactieve proces hebben ontwikkelingen binnen en veranderende denkwijzen over het natuurbeleid de Natuurverkenning beïnvloed.

6 Suggesties van respondenten voor de volgende verkenning

Er is ook aan de respondenten gevraagd of zij suggesties hebben voor een volgende Natuurverkenning, zowel in algemene zin, als verbeterpunten. Omdat de volgende Natuurverkenning een internationale insteek krijgt, is dat specifiek meegegeven aan de gesprekspartners. Hier staan de belangrijkste suggesties weergegeven.

6.1 Scenario's

Normatieve scenario's

De normatieve scenario's hebben veel waardering gekregen onder de gebruikersgroepen. Mensen/organisaties kunnen zich erin herkennen. Doordat de kijkrichtingen niet raken aan belangen van sectoren komen ze niet bedreigend over en werken ze goed in de discussie. Ze geven een overzicht van hoe anderen tegen natuur aankijken en waarom. Daarom wordt door de respondenten het werken met normatieve scenario's en wellicht het voortborduren op de huidige scenario's ook voor de volgende verkenning aangeraden.

Ander startpunt

Om ervoor te zorgen dat een volgende natuurverkenning meer gaat leven bij andere (nu nog ontbrekende) partijen wordt gesuggereerd dat je natuur en landschap ook vanuit een ander startpunt/perspectief kunt bekijken bijvoorbeeld vanuit het oogpunt van gezondheid, voedsel, ontspanning of de relatie stad-land.

Focus op toekomstige problemen en uitdagingen

Verder wordt aangeraden de focus te richten op de toekomstige problemen en/of uitdagingen (van Europa), zoals klimaat, bijdragen aan de Brusselse discussie: hoe verder met Natura 2000, maatschappelijke kwetsbaarheid van opgelegde gebieden, de behoefte aan flexibiliteit voor Natura 2000, hoe kun je Natura 2000 werkend maken over de grenzen heen, rewilding Europe, de uitdaging hoe je mensen bij natuur brengt en natuur bij mensen, de Energieke samenleving, energie, duurzaamheid, terugtrekkende landbouw, de kracht van de regio.

Meer kwantitatieve data

Om de bruikbaarheid van de stoplichttabellen te vergroten, kan er meer cijfermatige data bij worden gegeven of kan er meer met infographics worden gewerkt.

Eenvoudige terminologie

De terminologie in de Natuurverkenning wordt door sommige respondenten als ingewikkeld ervaren. Met hulp van de experts op het gebied van communicatie kan er verder worden nagedacht over terminologie.

Nog meer aandacht voor het 'wie'

Van belang is om (nog) meer aandacht te geven aan de vragen:

- Wie gaat waar over (beleids- en juridische verantwoordelijkheden);
- Wie doet wat (uitvoeringsverantwoordelijkheden);
- Wat is effectief?

6.2 Methodiek

Meer ontwerpend onderzoek

Bij de opzet van een volgende natuurverkenning zou meer ontwerpend/ontwerpmatig onderzoek kunnen worden toegepast. Volgens Schreurs en Kuhk (2011) worden binnen ontwerpend onderzoek met ruimte-representerende instrumenten (plannen, schetsen, maquettes, etc.) vanuit een bestaande

situatie nieuwe mogelijkheden geprojecteerd en hun wenselijkheid/haalbaarheid getest. In de Natuurverkenning 2010-2040 is al veel aandacht besteed aan verbeelding en ontwerp en is er al in het stakeholderproces ontwerpend onderzoek toegepast (zie een aantal voorbeelden in figuur 6.1).

Figuur 6.1 Voorbeelden van ontwerpend onderzoek in Natuurverkenning 2010-2040.

Nieuwe partners

Voor een volgende Natuurverkenning ziet men graag dat behalve nieuwe partners zoals de landbouw, ook moeilijk bereikbare maar wel wenselijke partijen er tijdig en actief bij worden betrokken. Dat zijn onder meer partijen die nog niet of nog weinig specifiek met natuur bezig zijn zoals gezondheidsorganisaties.

Handleiding

De vier kijkrichtingen zijn ideaaltypische toekomstbeelden en als zodanig in de praktijk niet volledig te realiseren. Ze vormen de basis voor een meervoudig gebruik van natuur en landschap. Sommige respondenten zijn van mening dat er moet worden voorkomen dat men gaat kiezen uit een kijkrichting of dat men de kijkrichtingen gebruikt voor het indelen van natuur. Dit is echter wel een begrijpelijke vorm van gebruik die wij tegen zijn gekomen in dit onderzoek. Om te zorgen dat men juist gaat zoeken naar relevante combinaties van kijkrichtingen voor bijvoorbeeld een gebied, vragen respondenten om die boodschap meer te benadrukken en om een uitwerking of handreiking, liefst met voorbeelden, te geven over hoe je kijkrichtingen kunt gebruiken in de praktijk. Door het geven van een methodiek waarmee je bijvoorbeeld combinaties van kijkrichtingen kunt maken en daarmee dus beleidskeuzes kunt presenteren, bijvoorbeeld in een handleiding, kan men de Natuurverkenning beter toepassen in de praktijk. Daarbij wordt een tool waarmee kijkrichtingen kunnen worden doorgeëxerceerd, als waardevol geacht omdat daarmee de mogelijke kracht van elke combinatie van kijkrichtingen kan worden getoond. Een voorbeeld waarmee het zoeken naar combinaties van de kijkrichtingen kan worden geprikkeld, is een digitale tool met spelelementen en spelsimulatie (serious gaming), zoals voor de Volksgezondheid Toekomstverkenning is ontwikkeld. De ervaring die daarbij wordt verkregen in zowel het ontwikkelen als het gebruiken van zo'n spel, kan worden gebruikt bij het beslissen over de inzet van serious gaming bij een volgende Natuurverkenning.

6.3 Communicatie

Bij het communiceren over een natuurverkenning zou meer ingezet kunnen worden op het gebruik van moderne manieren van communicatie zoals sociale media. *"Voor het verkrijgen van aandacht hebben persberichten hun laatste tijd wel gehad."* Socials media zorgt voor een groot bereik en kan het interactieve proces versterken (zie ook de aanbevelingen onder 7.5 *Methodiek en communicatie*).

7 Conclusies en aanbevelingen

In dit onderzoek is bekeken welke doelgroepen (in potentie) in aanraking zijn gekomen met (bereikt door) de Natuurverkenning. Vervolgens is een selectie van interviewkandidaten gemaakt om in kaart te brengen hoe de Natuurverkenning is gebruikt en wat van invloed is geweest op dit gebruik. Op basis daarvan worden aanbevelingen gedaan voor volgende verkenningen.

7.1 Bereikte doelgroepen

Uit de analyse blijkt dat de Natuurverkenning 2010-2040 bij een divers en groot aantal individuele personen, organisaties en gebruikersgroepen is terechtgekomen. De primaire doelgroep van de Natuurverkenning wordt gevormd door het Kabinet, de Tweede Kamer en het ministerie van Economische Zaken (EZ). Uit het onderzoek blijkt dat in alle hoeken van de diamanten vijfhoek: onderwijs, onderzoek, overheid, omgeving en ondernemers groepen zijn bereikt. Onder andere de interactieve stakeholderbenadering en de intensieve communicatie hebben hieraan bijgedragen. De Natuurverkenning werd ook ontwikkeld tijdens een periode van veel dynamiek in het natuurbeleid waardoor er ook grote interesse voor en betrokkenheid bij de Natuurverkenning was.

Bereik is echter geen garantie voor gebruik. In iedere O van de diamanten vijfhoek is daarom gesproken met mensen en organisaties die de Natuurverkenning gebruiken. Het is niet mogelijk om te bepalen hoe uitgebreid dit gebruik is binnen iedere O. De verwachting is, dat overheden, die ook de primaire doelgroep vormen de grootste gebruikersgroep zijn.

7.2 Hoe wordt Natuurverkenning 2010-2040 gebruikt?

Uit de interviews blijkt dat alle drie de gebruiksvormen van verkenningen, namelijk inzichtvorming, communicatie en commitment bij de Natuurverkenning van toepassing zijn. De respondenten geven vooral aan het onderdeel kijkrichtingen te hebben gebruikt. De kijkrichtingen worden gebruikt voor *inzichtvorming* door breder naar natuur te kijken (bijv. als onderbouwing voor het samengaan van natuur en drinkwater), voor *communicatie* door met elkaar in gesprek te gaan over de kijkrichtingen en voor het verkrijgen van *commitment* binnen en tussen organisaties. Ook de methodiek van de Natuurverkenning is gebruikt, onder andere bij het ontwikkelen van de Toekomstverkenning voor de volksgezondheid.

7.3 Doorwerking

De Natuurverkenning en haar gedachtegoed en/of onderdelen daarvan zijn in diverse beleidstrajecten en –documenten terug te vinden, waarvan de belangrijkste de Rijksnatuurvisie 2014 betreft. Tevens maken we uit de interviews op dat de Natuurverkenning heeft geholpen bij het tot stand komen van een bredere manier van kijken naar en denken over natuur en dat andere dan de tot nu toe gangbare partijen aan de onderhandelingstafel zijn komen te zitten en met elkaar in gesprek komen (bijvoorbeeld traditionele groene sectoren met bedrijven). Er is ook een zekere mate van volwassenheid in het denken over niet-intrinsieke natuur ontstaan, zoals ten aanzien van beleefbare natuur en ecosysteemdiensten.

7.4 Beïnvloedende factoren

Er zijn diverse factoren die het gebruik (en doorwerking) van de NVK hebben beïnvloed. Belangrijkste invloedsfactor lijkt te worden gevormd door de tijdsgeest: de ontwikkelingen in de maatschappelijke

en beleidscontext. De ontwikkeling van de Natuurverkenning startte in een zeer dynamische periode. De crisis was gaande, er werden bezuinigingen doorgevoerd en het natuurbeleid maakte een omslag. Voor veel organisaties kwam de Natuurverkenning daarom op het juiste moment, want zij wilden/ moesten een omslag in het denken over natuur maken. Diverse personen en organisaties waren aan het nadenken en zochten naar ideeën over hoe het verder kan en moet met de natuur en het natuurbeleid in Nederland. Tevens liepen meningen en ideeën daarover uiteen. Dit is een beïnvloedende factor waar het PBL zelf geen invloed op kan uitoefenen (externe factor), maar waar het PBL door de opzet van de verkenning (combinatie van methodieken) en het verkenningproces op in heeft gespeeld. Er is gekozen voor normatieve scenario's die aansluiten bij de uiteenlopende beleefswereld en natuurvisies van mensen/organisaties. Het interactieve stakeholderproces zorgde ervoor dat de normatieve scenario's optimaal van input konden worden voorzien en getoetst en zorgde voor betrokkenheid bij potentiële gebruikersgroepen. Ook de intensieve communicatie tijdens en na het verkenningstraject hebben bijgedragen aan het gebruik, evenals de gezaghebbende positie van het PBL.

De Natuurverkenning is volgens diverse respondenten van invloed geweest op de omslag in het denken over natuur. Echter, waarschijnlijk is ook dat de Natuurverkenning, versterkt door de interactieve proces, beïnvloed door de omslag die gaande was en onderdeel geworden van de omslag.

Vertaalslag naar de praktijk

Kunseler en Van Eerd (PBL, 2012b) concluderen dat: "de kijkrichtingen blijven hangen op een conceptueel verhaal, een abstractie van de werkelijkheid zijn en erg algemeen blijven. De vertaalslag naar de praktijk moet nog gemaakt worden".

Voor de hier genoemde onderzoeksvraag is het echter in eerste instantie van belang om het begrip vertaalslag naar de praktijk te definiëren. Binnen dit onderzoek vatten wij praktijk op als de eigen praktijk (de eigen beleidspraktijk, eigen organisatie, uitvoeringspraktijk, onderwijspraktijk, etc.) en vertaalslag naar de praktijk maken wordt opgevat als de Natuurverkenning voor eigen doeleinden/toepassingen gebruiken. Die eigen doeleinden en toepassingen kunnen daarbij zeer divers zijn.

In de interviewronde hebben diverse gesprekspartners voorbeelden gegeven van hoe zij de Natuurverkenning gebruiken en hoe zij de vertaalslag naar hun eigen praktijk maken. Daarbij gaat het bijvoorbeeld om:

- De inhoud en/of methodiek voor je eigen gebied/beleidsterrein toepassen, zoals bijvoorbeeld in Drenthe is gebeurd. Daarbij wordt vooral het open stakeholderproces genoemd.
- De methodiek (waaronder normatieve scenario's en open stakeholderproces) voor een andere thematiek toepassen, zoals in de Volksgezondheid Toekomst Verkenning is gebeurd.
- Kijkrichtingen als communicatiemiddel gebruiken, bijvoorbeeld om commitment te verkrijgen of om tot een discussie te kunnen komen.
- Kijkrichtingen als educatiemiddel gebruiken.

Hieruit kan worden geconcludeerd dat de vertaalslag naar de praktijk dus wel degelijk kan worden gemaakt en ook wordt gemaakt. Daarbij gaat het vooral om de vertaalslag naar de eigen beleidspraktijk. Daarbij moet wel vermeld worden dat er bij de voorbeelden, zoals al eerder gemeld, soms sprake was van betrokkenheid van het PBL bij het maken van de vertaalslag.

Er zijn echter ook geïnterviewden die aangeven dat het juist moeilijk is om deze vertaalslag te maken, onder andere omdat ze de Natuurverkenning erg theoretisch en abstract vinden. Zo is de nationale situatie waar de Natuurverkenning zich op richt, niet hetzelfde als de regionale en/of lokale situatie, zowel politiek, fysiek, als sociaaleconomisch etc. Dat kan gevolgen hebben voor de bruikbaarheid op lokaal niveau. Zeker als het kader moet fungeren voor beleid. In de Natuurverkenningssystematiek kunnen betrokkenen lang uit de belangenstand blijven. Maar uiteindelijk moeten er toch keuzes worden gemaakt en juist het maken van die stap wordt als moeilijk ervaren. Sommige respondenten hebben het gevoel dat de methodiek van de Natuurverkenning daar stopt. Omdat het van tevoren duidelijk was dat de vertaalslag van een verkenning naar de praktijk altijd als lastig wordt ervaren, is daar speciale aandacht aan besteed in het hoofdstuk 9: Van kijkrichtingen naar beleid en hoofdstuk 10: Van toekomst naar nu. Maar dit wordt niet door iedereen als voldoende praktisch ervaren. Tevens

is in het project Natuurverkenning een uitwerking gemaakt van hoe de kijkrichtingen van de Natuurverkenning kunnen worden toegepast in drie gebieden: de Grevelingen, de Loonse en Drunense Duinen en het Eems-Dollard gebied. Hier zijn rapportages van gemaakt, op de website is de uitwerking opgenomen onder het kopje 'praktijkvoorbeelden' en in het hoofdrapport wordt ook gerefereerd naar de Grevelingen- en Eems-Dollard-casus. Veel respondenten hebben deze achtergronddocumenten echter niet geraadpleegd.

Het (kunnen) maken van de vertaalslag lijkt vooral afhankelijk van het feit of een organisatie juist voor de uitdaging van een bepaalde opgave zoals een nieuwe omgevingsvisie, staat en er medewerkers in staat zijn om de vertaalslag naar de eigen doeleinden te kunnen maken en/of er mogelijkheden zijn om het PBL hierbij te betrekken. Met de werkateliers die PBL voor EZ (voor de Rijks-natuurvisie) en provincie Drenthe waren bijvoorbeeld vooral bedoeld om de deelnemers te helpen om de Natuurverkenning te gebruiken bij het opstellen van een eigen beleidsvisie.

7.5 Wat zijn verbeterpunten en aanvullingen voor een volgende natuurverkenning?

Onderwerpen en perspectief

Uit reacties van geïnterviewden blijken de huidige kijkrichtingen goed gekozen en ontwikkeld en ze hebben goed gewerkt. Ze zouden eventueel nog verder kunnen worden uitgewerkt en/of aangepast, zoals Paul Hinssen schetst in de interne notitie 'De vijfde kijkrichting' (Hinssen, 2014). We hebben echter wel geconstateerd dat de omgeving erg bepalend is voor gebruik. De keuze voor ('hergebruik' en/of doorontwikkeling) van normatieve scenario's, maar ook de invulling en het aantal scenario's moet je dan ook mede laten afhangen van de vraag wat aansluit bij de beleidspraktijk en wat het doel is van verkenning.

Sluit met een Europese verkenning aan bij de vragen, uitdagingen en opgaven die op dat niveau spelen, zoals de behoefte aan flexibiliteit voor Natura 2000

Methodiek en communicatie

Het open en interactieve proces wordt als een belangrijke waarde van de Natuurverkenning beschouwd. Eenzelfde soort aanpak zal voor een volgende verkenning met internationaal karakter een grotere uitdaging zijn. Je hebt te maken internationale verschillen ten aanzien van bijvoorbeeld cultuur, politiek en economisch klimaat en fysische geografie. Mogelijke natuurbeelden/kijkrichtingen zouden daarom eerst getoetst moeten worden. Tevens wil je een, in omvang en diversiteit, grotere doelgroep bereiken. Maar directe interactie, bijvoorbeeld via workshops, kan met het oog op budget, menscapaciteit en tijd hoofdzakelijk alleen maar met internationale netwerkorganisaties plaatsvinden. Daarmee bereik je maar een relatief klein deel en specifiek deel van de doelgroepen en is de kans groot dat er geen doorwerking plaatsvindt naar lagere regionen en is het risico aanwezig dat de Natuurverkenning niet gebruikt gaat worden op dat niveau. Daarom moet er nagedacht worden over andere vormen van interactie en communicatie, vooral voor de doorvertaling naar nationale en nog lagere regionen.

Dit betekent dat er meer vormen van interactie en communicatie nodig zijn, dan workshops en interviews. Denk ook aan:

- Internetfilmpjes (onder andere om internationaal de aandacht te vestigen op (de ontwikkeling van) de Natuurverkenning).
- Videoconference (onder andere omdat er beperkingen zijn ten aanzien van fysiek bij elkaar kunnen komen en via videoconference toch intensief interactie en groepscontact kan worden onderhouden met internationale stakeholders).
- Linkedingroepen en/of (internet)panels (onder andere om thema's in groepsverband uit te werken, stellingen voor te leggen, ideeën te genereren, discussie te voeren, scenario's te toetsen).
- Website (onder andere voor informatievertrekking, updates te geven, maar ook om een ieder in gelegenheid te stellen om vragen te stellen, ideeën aan te dragen, kortom, om iedereen de mogelijkheid te bieden betrokken te zijn).

- Twitter (onder andere om de gemeenschap op de hoogte te houden, maak om uit te nodigen tot het leveren van input op bepaalde momenten).
- Crowdsourcing (onder andere om een brede input en toetsing te kunnen bewerkstelligen, bijvoorbeeld crowdsourcing via email, website, twitter en netwerken).
- Spelsimulatie (onder andere om doelgroepen meer feeling te laten krijgen voor werking, gebruik en nut van verkenningen).
- Benoemen van 'ambassadeurs' (in hun sector/speelveld bekende personen die de Natuurverkenning bekendheid kunnen geven in de internationale buitenwereld via hun eigen kanalen en voor bredere input, draagvlak en betrokkenheid kunnen zorgen).

Betrokkenheid

Een belangrijke uitdaging is hoe doelgroepen betrokken te houden. Tijdens het proces van Natuurverkenning 2010-2040 is het interactieve proces vooral vorm gegeven door middel van workshops en is er tussentijds geïnformeerd via de nieuwsbrief en de themawebsite. Tevens zijn er tussentijds producten zoals rapportages en artikelen uitgekomen. Diverse deelnemers hebben meer bijeenkomsten bezocht, maar ook diverse deelnemers zijn slechts één keer geweest. Tussentijdse interactie met deelnemers was verder, met uitzondering van informeren via de nieuwsbrief e.d., beperkt. Het is een uitdaging om de aandacht voor en betrokkenheid bij het proces te houden en te voorkomen dat een ieder weer overgaat tot de orde van de dag tijdens en na het proces. Diverse workshop-deelnemers hebben aangegeven de Natuurverkenning niet verder te hebben gebruikt en/of te hebben gevolgd.

Een aantal mogelijkheden om betrokkenheid en gebruik te vergroten en te voorkomen dat men overgaat op de orde van de dag:

- goede kennis over de doelgroep (zie alinea *doelgroepen* verderop in dit hoofdstuk);
- meer interactiemomenten: actieve betrokkenheid biedt meer kans dat de Natuurverkenning op het netvlies blijft vergeet ook gaat gebruiken;
- aansluiting bij de spelende beleidsprocessen van de verschillende doelgroepen: 'foresight that fits';
- daarvoor is goede kennis van de voor de doelgroepen relevante beleidscontext, breder dan natuur, nodig. De verkenning moet aantoonbare meerwaarde hebben ten opzichte van andere (beleids-/visie)stukken (niet nog meer van hetzelfde zijn);
- aandacht voor en actie op nazorg (zie de paragraaf *nazorg* verderop in de tekst).

Een mogelijkheid om meer actieve betrokkenheid te stimuleren is het starten van een (internationale) community (of, omdat 'leren' als een belangrijk aspect kan worden gezien van het verkenningen-proces, misschien wel een Community of Practice (CoP)) als actieve schil om het projectteam heen met gezaghebbende vertegenwoordigers vanuit diverse sectoren, als ambassadeurs. De community kan ook weer uit diverse schillen bestaan verdeeld naar mate van actieve betrokkenheid. PBL moet intensief contact onderhouden met deze community en de community 'voeden', liefst onderdeel maken van het stakeholderproces. Wie deze ambassadeurs kunnen zijn, is onder andere afhankelijk van de doelgroepen die PBL identificeert.

Nazorg

Het verkenningenproces zelf is van groot belang voor het potentiële gebruik en de doorwerking. Mogelijke verbeterpunten hiervoor zijn in de voorgaande paragrafen benoemd. Een verkenning houdt echter niet op bij het uitkomen van een hoofdrapport. Daarna is 'missiewerk'/nazorg nodig, zoals de presentaties die het PBL heeft gegeven bij diverse organisaties na het uitkomen van het Natuurverkenning 2010-2040. Daarbij is het van belang om niet alleen de Natuurverkenning zelf te presenteren, maar vooral in te gaan op de gebruikspotenties en daar uitleg over te geven en waar nodig en mogelijk te helpen bij het maken van de vertaalslag naar de eigen praktijk en mensen op te leiden/te helpen dit voor hun eigen organisatie te doen. Hier zou een apart traject voor opgezet kunnen worden, inclusief het schrijven van een handleiding, pilots en intensieve betrokkenheid en inzet van de ambassadeurs. Juist bij een internationale verkenning is dit relevant, omdat in het stakeholderproces van de verkenning vooral Europese netwerkorganisaties betrokken zijn en er weinig tot geen direct contact is met de nationale, regionale en individuele organisaties.

Doelgroepen

Het proces Natuurverkenning 2010-2040 heeft nieuwe doelgroepen bereikt en nieuwe partners opgeleverd, zowel in de beleidsdiscussie over natuur als onderling bij de betrokken partijen zijn er nieuwe coalities/netwerken ontstaan. Geïnterviewden geven aan dat er in het stakeholderproces ook potentiële (doel)groepen werden gemist (zoals landbouw en jongeren). Ook het projectteam is zich hiervan bewust.

Een volgende verkenning zou nog meer aandacht kunnen hebben voor doelgroepenanalyse, onder andere door middel van de volgende vragen:

- Wat wil je bereiken met de Natuurverkenning?
- Wie heb je in ieder geval daarbij/daarvoor nodig?
- Wie wil je verder nog bereiken/betrekken: analyseren en benoemen van potentiële doelgroepen;
- Hoe kun je de diverse doelgroepen het beste bereiken/betrekken?
- Wat is het belang van de doelgroepen bij betrokkenheid bij de Natuurverkenning?
- Hoe krijg je ze betrokken en hoe houdt je ze betrokken?
- Wat beoog je dat de doelgroepen met een Natuurverkenning gaan doen?
- Wat hebben ze daarvoor nodig?

Hierbij is het echter wel van belang om bewust een afweging te maken van hoeveel effort (in energie, tijd en geld) er voor over is om bepaalde groepen te bereiken.

Al bij de opzet van een nieuwe verkenning moet er nagedacht worden over hoe de verschillende doelgroepen de verkenning zouden kunnen en willen gebruiken en waarom. Betrek belangrijke doelgroepen daarom ook bij de opzet van de Natuurverkenning.

Tevens is het belangrijk om bij de doelgroepenanalyse ook alvast na te denken over hoe het gebruik kan worden gemonitord en geëvalueerd, gekoppeld aan de doelstellingen van de Natuurverkenning. Denk bijvoorbeeld aan het benoemen van een aantal key users/key betrokkenen die je in de tijd kunt volgen/bevragen. Dit kunnen de ambassadeurs zijn, maar ook andere personen.

Hoofdrapport

Het hoofdrapport Natuurverkenning 2010-2040 Visies op de ontwikkeling van natuur en landschap (PBL, 2012a) is het product dat het meest wordt gebruikt. Ook voor een volgende verkenning blijft het publiceren van een hoofdrapport belangrijk. Achtergrondrapporten, artikelen en andere publicaties worden door de respondenten nauwelijks gebruikt. Uit de internetanalyse blijkt dat het onderdeel publicaties van de themasite nauwelijks is bezocht en dat publicaties nauwelijks zijn gedownload. Dat is natuurlijk jammer want achtergrondrapporten kunnen gebruikers soms net de benodigde informatie/hulp geven om de Natuurverkenning beter toe te passen, zoals bijvoorbeeld een regionaliseringsslag. Voor de nieuwe verkenning is het van belang om een beter beeld te hebben van wat de behoeften van doelgroepen zijn ten aanzien van publicaties (zowel ten aanzien van inhoud, vorm en medium) en hoe zij naar informatie zoeken. Aan de andere kant is ook gesuggereerd om nog meer gelaagdheid aan te brengen in de publicaties. Naast het hoofdrapport, is er juist behoefte aan een brochure/folder, met andere woorden: een kortere weergave van de Natuurverkenning. Ook zijn er wensen uitgesproken voor meer kwantitatieve informatie en verbeeldingen.

Handreiking voor praktisch gebruik

Tevens is er behoefte aan een handreiking voor praktisch gebruik, concreter en praktischer dan hoofdstuk 9 en 10 van het hoofdrapport. Het PBL ontwikkelt momenteel een handleiding voor het gebruik van scenario's. Een spelsimulatie, waarbij gebruikers zelf aan allerlei spreekwoordelijke knoppen kunnen draaien en op die manier inzicht krijgen in onder andere (beleids)opties en consequenties, zou hier ook goed voor kunnen worden ingezet.

Literatuur

- Bekker, M.R. (2013). Natuur in Flevoland, Eindrapport Open Planproces, Twynstra Gudde.
- Dijkman, W. (2013). Landgebruik in Buitenland van Rhooen, Notitie voor de leden van de Buitenlandtafel, CLM, Culemborg.
- Dammers, E. (2000). Leren van de toekomst: Over de rol van scenario's bij strategische beleidsvorming, Delft.
- Dammers, E. (2010). Hoe toekomstverkenningen worden gebruikt, in: Van Asselt, M.B.A., A. Faas, F. van der Molen, S.A. Veenman (red.) (2010) Uit zicht, Toekomstverkennen met beleid, WRR, Amsterdam University Press.
- Hoppe, R. (2008). Na 'doorwerking' naar 'grenzenwerk', Een nieuwe agenda voor onderzoek naar de verhouding tussen beleid en wetenschap. Bestuurskunde 2, 2008.
- International PBL Audit Committee (2013). International scientific evaluation of PBL 2008-2012.
- Jonge, H.G. de, Geelen, L.H.W.T., Spierenburg, P.J. (2012). Duinen en waterwinning: functionele natuur met toekomst. Landschap 29, nummer 3.
- Klijn, J.A. (2011). Wisselend getij. Omgang met en beleid voor natuur en landschap in verleden en heden; een essayistische beschouwing. Achtergronddocument bij Natuurverkenning 2011. WOt-werkdocument 239. Wageningen, Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu.
- Ministerie van Economische Zaken (2014). Natuurlijk verder, Vooruit met natuur, Rijksnatuurvisie 2014, Den Haag.
- Motivaction (2008). Klantwaarderingsonderzoek Rapportage kwalitatief en kwantitatief onderzoek Milieu- en Natuurplanbureau. Motivaction, Amsterdam.
- PBL (2010) Wat natuur de mens biedt: Ecosysteemdiensten in Nederland, Planbureau voor de Leefomgeving, Den Haag
- PBL (2011) Herijking van de Ecologische Hoofdstructuur. Quick Scan van varianten. Planbureau voor de Leefomgeving, Den Haag.
- PBL (2012a) Natuurverkenning 2010-2040, Visies op de ontwikkeling van natuur en landschap, Planbureau voor de Leefomgeving, Den Haag
- PBL (2013a).Natuurverkenning 2010-2040, Achtergrondrapport. Planbureau voor de Leefomgeving, Den Haag.
- PBL (2013b). De Drentse natuur in 2040, Vier kijkrichtingen voor de toekomst. Planbureau voor de Leefomgeving, Den Haag.
- Provincie Drenthe (2014). Actualisatie omgevingsvisie Drenthe 2014, Assen.
- Remmerswaal, A., M. Willems, J. Vader, A. Wals, A. Schouten, R. Weterings (2012). Duurzaam Doen! Monitoring en evaluatie van de programma's Leren voor Duurzame Ontwikkeling en Natuur- en Milieueducatie. LEI Wageningen UR, Den Haag.
- RLI (2013). Onbeperkt houdbaar, Naar een robuust natuurbesleid, Raad voor de Leefomgeving en Infrastructuur, Den Haag.
- Schoonenboom, I.J. en H.C. van Latesteijn (1997). Toekomstonderzoek en beleid; Goede intenties en kwade kansen, in: Toekomstonderzoek en strategische beleidsvorming: Probleemverkenningen en praktijktoepassingen.
- Schreurs, J. en A. Kuhk (2011). Hybride narratieven in regionale, Verkenning van de complementariteit van Ontwerpmatig Onderzoek en Scenario-Bouw.
- Van der Steen, M. en M van Twist (2012). Beyond use: Evaluating foresight that fits, in: Futures 44 (475-486).
- Veld, R.J., in 't. (2010). Waarom beleidsmakers de resultaten van toekomststudies niet zullen aanvaarden, in: Van Asselt, M.B.A., A. Faas, F. van der Molen, S.A. Veenman (red.) (2010) Uit zicht, Toekomstverkennen met beleid, WRR, Amsterdam University Press.

Vader, J.; Smits, M.J.W.; Vreke, J.; Dagevos, H. (2004). Nut en noodzaak van Natuurverkenningen, Wageningen: Natuurplanbureau, Planbureaurapporten 16.

Niet-openbare gebruikte literatuur

Hinssen, P.J.W (2014). De vijfde kijkrichting; De verbreding van het natuurbeleid: sturen op toeval. Een essay. WOt-interne notitie 79. WOT Natuur & Milieu Wageningen UR, Wageningen.

PBL (2012b). PBL-Notitie Evaluatie project Natuurverkenningen. Interne evaluatie op een drietal vernieuwingen, MO-versie: 10 september 2012, Planbureau voor de Leefomgeving, Den Haag.

PBL (2012c). PBL-Notitie Toekomstverkennen bij het PBL. Planbureau voor de Leefomgeving, Den Haag.

Verantwoording

Dit project is begeleid door Petra van Egmond (PBL). Het onderzoek is grotendeels gebaseerd op interviews met (potentiële) gebruikers van de Natuurverkenning 2010-2040. Bij het project is een klankbord betrokken. De werkwijze is afgestemd met de klankbordgroepleden. Tevens zijn, tussentijds, samen met de klankbordgroep de eerste conclusies op een rij gezet. Ook hebben de leden van de klankbordgroep inhoudelijk commentaar geleverd op de rapportage. Ook heeft de rapportage een interne review ondergaan binnen LEI Wageningen UR. De auteurs bedanken iedereen voor hun bijdrage aan dit onderzoek en het tot stand komen van deze rapportage.

Bijlage 1 Leden klankbordgroep

Klankbordgroepleden PBL:

Ed Dammers
Petra van Egmond
Rijk van Oostenbrugge
Henk van Zeijts

Klankbordgroepleden Wageningen UR:

Paul Hinssen
Dick Melman

Inhoudelijk commentaar en ondersteuning:

Eva Kunseler
Jaap Wiertz

Bijlage 2 Gesprekspartners

Naam	Organisatie	Rol/functie	O
Sytske van den Akker	Stichting de Noordzee/Eneco	Milieuspecialist	Omgeving/ Ondernemers
Roel Bekker	Bijzonder hoogleraar faculteit Rechtsgeleerdheid Leiden	Voorzitter Open planproces natuur in Flevoland	Omgeving/ Overheid
Janine van den Bos	Provincie Flevoland	Senior beleidsmedewerker natuur bij afdeling Ruimte en Mobiliteit	Overheid
Dick van Dorp	Van Hall Larenstein	VHL Tuin- & Landschapsinrichting	Onderwijs
Wim Dijkman	CLM	Adviseur	Ondernemers/ Onderzoek
Ton Eggenhuizen	gemeente Almere	Adviseur ecologie	Overheid
Henk Hilderink	RIVM	Gedetachteerd vanuit PBL	Onderzoek
Henk Hoogmoed	Twynstra & Gudde	Partner	Ondernemers/ Onderzoek
Diederik van Hoogstraten	Ballast Nedam	Algemeen Directeur Ballast Nedam Ontwikkelingsmaatschappij	Ondernemers
Marian Hopman	EZ	Team ToekomstNatuur	Overheid
Amarins Komduur	Tweede Kamer PvdA	Senior beleidsmedewerker	Overheid
Joop Kooijman	provincie Zuid-Holland	Senior beleidsmedewerker natuur bij Bureau Natuur en Recreatie	Overheid
Jan Wouter Langeberg	Tweede Kamer D66	Senior beleidsmedewerker energie, natuur, defensie en koninkrijksrelaties	Overheid
Bas van Leeuwen	RLI / Second Opinion	Voorheen: lid RLI Vennoot Second Opinion	Onderzoek/ Omgeving
Elisa de Lijster	CLM	Adviseur	Ondernemers/ Onderzoek
Jeanne van Loon	RIVM	Projectleider Volksgezondheid Toekomstverkenning	Onderzoek
Lydia van Meeteren	EZ	Directie natuur & Biodiversiteit	Overheid
Hans Maljaars	Tweede Kamer SGP	Beleidsmedewerker EZ, Landbouw, Innovatie, Milieu en water	Overheid
Hans Marijnissen	Trouw	Journalist	Omgeving
Rijk van Oostenbrugge	EZ/PBL	Team ToekomstNatuur	Overheid/ Onderzoek
Anik Schneiders	INBO	Senior onderzoeker	Onderzoek
Peter Spierenburg	Dunea	Strategie Klant & Natuur	Ondernemers
Aart Tacoma	Nogepa	Secretary Environmental Matters	Ondernemers
Wil Tamis	Universiteit van Leiden	Assistent professor Centrum voor Milieuwetenschappen Leiden	Onderwijs
Jos Ulijn	Van Hall Larenstein	VHL Tuin- & Landschapsinrichting	Onderwijs
Agnes van de Vijver	provincie Drenthe	Beleidsmedewerker natuur	Overheid
Marlies Westerhof	provincie Drenthe	Beleidsmedewerker natuur	Overheid
Titia Zonneveld	Natuurmonumenten	Beleidsmedewerker	Omgeving

Bijlage 3 Externe gesprekspartners en relevante onderzoeksvragen uit de evaluatie Van Eerdt en Kunseler

Gesprekspartners:

Herman Litjens	ZLTO
Marco Glastra	Utrechts Landschap
Arjen Barten	Triodos Bank
Riet Dumont	Prov. Gelderland
Pim de Wit	Port of Rotterdam
Diederik van Hoogstraten	Ballast-Nedam
Ivo Gelsing	Recron

Relevante onderzoeksvragen Van Eerdt/Kunseler:

- Heeft uw deelname aan de Natuurverkenning meerwaarde gehad voor uw organisatie?
- Wat vindt u van de door het PBL ontwikkelde kijkrichtingen?
- Op welke wijze maakt uw organisatie gebruik van de kijkrichtingen?
- Wat is voor u de meerwaarde om betrokken te zijn bij de NVK?
- Heeft uw deelname aan de Natuurverkenning meerwaarde gehad voor uw organisatie?
- Welk nut heeft met het oog op het resultaat, deelname aan bijeenkomsten voor u gehad?
- Welke visie op natuur en natuurbeleid hanteert u in uw werk?
- Aan welke activiteiten heeft u deelgenomen? Wat waren uw overwegingen om deel te nemen?
- Wat vindt u handig en lastig aan het werken met kijkrichtingen?

Bijlage 4 Bekeken literatuur voor het analysekader

- Ash e.a. (red.) (2010). *Ecosystems and human well-being*. Washington: Island Press (Paragraaf 5.5. gaat over gebruik van scenario's).
- Chermack, T.J. (2004). Improving decisions-making with scenario planning, in *futures*: 36, 3: 295-309
- Dammers, E. (2000). *Leren van de toekomst*, Delft: Eburon.
- Duin, P. van der, *et al.* (2008). *Regeren is vooruit zien. Een exploratief onderzoek naar het gebruik an toekomstverkenningen in strategie en beleidsvormingsprocessen van ministeries*. Mediawerf, Amesterdam
- Ruijter, P. de, S. Stolk & H. Alkema (2011). *Klaar om te wenden*, Schiedam: Scriptum.
- Nekkers,J. (2006). *Wijzer in de toekomst: werken met toekomstscenario's*. Business Contact, Amsterdam
- In 't Veld (2010). *Waarom beleidsmakers de resultaten van toekomststudies niet zullen aanvaarden*, in: Van Asselt *et al.* (2010). *Uit het zicht. Toekomstverkenningen met beleid*. WRR Den Haag/ Amsterdam University press, p. 241-250.
- Wilde, R. de (2000). *De voorspellers; een kritiek op de toekomstindustrie*. De Balie. Amsterdam.

Bijlage 5 Internetanalyse provincies

- Gebruik van Natuurverkenning door de provincies

1. Provincie Groningen → website → zoeken op Natuurverkenning.

Resultaat: 0

Provinciale Staten

Statenstukken → documenten zoeken → gezocht op Natuurverkenning.

Resultaat: 0

2. Provincie Fryslan → website → zoeken op Natuurverkenning.

Resultaat: 0.

PS

Zoeken bij besluiten PS.

Resultaat: 0.

Zoeken bij onderwerpen → landelijk gebied → Toekomst landelijk gebied → niets.

3. Provincie Drenthe + Natuurverkenning

www.drenthe.info:

- Presentatie door Rijk van Oostenbrugge en Willem van der Bilt (PBL) aan de Provinciale Staten van Drenthe op 1 februari 2012.
- N.a.v. de presentatie → brief vd Gedeputeerde Staten aan de Provinciale Staten van Drenthe d.d. 20 november 2012 → idee om de Kijkrichtingen toe te passen op Drenthe → GS heeft PBL opdracht gegeven om de 4 Kijkrichtingen specifiek uit te werken voor Drenthe → daarvoor o.a. paar workshops houden (intern en extern) + in gesprek met PS in april/mei 2013.

Provincie Drenthe → website provinciale staten → zoeken op Natuurverkenning.

Resultaten: 0.

De presentatie van PBL was ingebed in een beleidsproces m.b.t. het Onderhandelingsakkoord Natuur en Landelijk Gebied (lees box hieronder).

Statenontmoeting over natuur en landelijk gebied

Eind vorig jaar (MJB: 2011) hebben de Drentse Staten het Onderhandelingsakkoord Natuur en Landelijk gebied behandeld. Tijdens de Statenontmoeting, die plaatsvond op 1 februari 2012, is gezamenlijk nagedacht over de toekomstige rollen, taken en mogelijkheden met betrekking tot natuurbeleid.

Thema's die deze ochtend centraal stonden, waren de onderscheidende waarden van Drenthe, het economische belang van natuur voor de MKB en toeristische en recreatieve sector en de combinatie van natuur en agrarische sector in het landelijke gebied.

Theorie werd gekoppeld aan de Drentse praktijk. Zo reageerde Tienke Zingstra, eigenaresse van Camping De Berenkuil, met een persoonlijk verhaal op stellingen van een wetenschapper. "Er moet niet altijd uitgegaan worden van het spanningsveld tussen 'natuur' en 'toerisme en recreatie'. Beide aspecten kunnen elkaar juist versterken!"

In het betoog van bioloog Anton Stortelder stonden slimme combinaties tussen natuur en landbouw centraal. De medewerkers van het Drents Agrarisch Jongeren Kontakt (DAJK) konden een eind meegaan in het verhaal van de bioloog, maar zij benadrukte het belang van moderne technieken. "Je hoeft niet terug te gaan naar de 19e eeuw om natuur en landbouw slim te combineren."

In een interactieve sessie en een paneldiscussie heeft tenslotte een ontmoeting plaatsgevonden tussen de Statenleden, de theoretici en de mensen uit het veld. Naast eerder genoemde personen leverden ook Rijk

van Oostenbrugge, Willem van der Bilt (beide Planbureau voor de Leefomgeving) en Eric van der Bilt (Het Drentse Landschap) een bijdrage hieraan. De komende maanden zal de discussie over natuur en landelijk gebied voortgezet worden.

Bron: Nieuwsbrief Provincie Staten van Drenthe. Jaargang 3, nr. 1, februari 2012;
<http://www.provincialestaten.drenthe.nl/provinciale-staten/statengriffie/archief/nieuwsbrief-februari/>

4. Provincie Gelderland + Natuurverkenning

Een van de zoekresultaten is:

http://sis.prv.gelderland.nl/brondoc/PS/2012/VOORSTEL/SIS_10861.PDF

SIS = Staten Informatie Systeem.

Het is een provinciale beleidsuitwerking Natuur en Landschap, 13 juni 2012.

In de literatuurlijst staat: Natuurverkenning 2011.

Provincie Gelderland → website → zoeken op Natuurverkenning.

Resultaten: 0.

Provinciale Staten → <http://sis.prv.gelderland.nl/infoman/> → dan zoeken op inhoud:

Natuurverkenning.

Resultaten: 5 documenten, waaronder:

- Aanbiedingsbrief van de RLI aan de Provincie Gelderland bij het adviesrapport 'Onbeperkt houdbaar' van de RLI. Daarin wordt verwezen naar de NVK 2010-2040.
- Brief van Gedeputeerde voor Landelijk Gebied aan leden van de Statencommissie Landelijk Gebied, Cultuur en Jeugdzorg d.d. 25 juni 2012 over actuele ontwikkelingen ohgv herijking EHS Gelderland.

5. Provincie Overijssel + Natuurverkenning: resultaten: 0

Provincie Overijssel → website <http://www.overijssel.nl/> → zoeken op Natuurverkenning

Resultaten: 0.

Provincie Staten → <http://overijssel.notudoc.nl/cgi-bin/search.cgi?action=simple/pos=0>

Dan zoeken op Natuurverkenning

Resultaat: 1 doc

Aanbiedingsbrief van de RLI aan (16 mei 2013) de Provincie Overijssel bij het adviesrapport 'Onbeperkt houdbaar' van de RLI. Daarin wordt verwezen naar de NVK 2010-2040

6. Provincie Flevoland + Natuurverkenning: resultaten: 0.

Provincie Flevoland → website <http://www.flevoland.nl/> → zoeken op Natuurverkenning

Resultaten: 1 rapport gevonden

Bekker, R. (2013). Natuur in Flevoland. Eindrapport Open Planproces. 6 februari 2013. In het rapport wordt op blz 6 verwezen naar de Natuurverkenning 2010-2040.

Provinciale staten → Website: <http://stateninformatie.flevoland.nl/>

Zoeken in documenten op natuurverkenning.

Resultaat: 1 rapport → van R. Bekker

7. Provincie Noord-Holland

Provincie Noord-Holland + Natuurverkenning → resultaten: 0.

Website van de provincie → <http://www.noord-holland.nl/>

Zoeken op: natuurverkenning.

Resultaten: 0.

Provinciale staten → <http://www.noord-holland.nl/web/Bestuur/Provinciale-stukken.htm>

Zoeken op: natuurverkenning.

Resultaat: 1.

Oud document van 1998. Wordt verwezen naar Natuurverkenning 1997.

8. Provincie Zuid-Holland

Zoeken op provincie Zuid-Holland + Natuurverkenning → resultaten: meerdere, maar 2 wellicht interessant:

- Op website van www.ballast-nedam.nl
- Verslag Natuurverkenning 2011. Driebergen, Antropia. 30 juni 2011. PBL en WING. Verslag van afsluiting van externe activiteiten rondom Natuurverkenning 2011.
- Op <http://www.bionieuws.nl/artikel.php?id=6528&print=1> → artikel 4-2-2012 van Bionieuws, nieuwsblad voor biologen.

Provincie Zuid-Holland → website: <http://www.zuid-holland.nl/>

Zoeken op natuurverkenning.

Resultaten: 2.

- Rapport van Alterra. B. de Knecht et al. (2012). Biodiversiteitsgraadmeter Zuid-Holland. Rapport nr. 2365. In de literatuurlijst: Natuurverkenning 2.
- Brief van Provinciale Adviescommissie Leefomgevingskwaliteit (PAL) aan de leden van GS en PS. In de brief d.d. 31 okt 2012 wordt verwezen naar Natuurverkenning 2010-2040. Er was een conferentie geweest op 20 sep 2012 met als titel: Wat te doen met het groen?

Zoeken bij Provinciale Staten → http://www.zuid-holland.nl/bestuur_en_politiek/sis/apps_sis.htm

Resultaat: 3 docs.

- Rapport van Alterra (zie eerder gevonden).
- Agenda Statencommissie Groen en Water van 16 januari 2013.
- Ontwerp Rijkstructuurvisie Infrastructuur en Ruimte van 19 okt 2011.

9. Provincie Utrecht

Zoeken op provincie Utrecht + Natuurverkenning. Geen resultaten.

Provincie Utrecht → website <http://www.provincie-utrecht.nl/>

Provinciale staten:

<https://www.stateninformatie.provincie-utrecht.nl/vergaderingen>

10. Provincie Noord-Brabant

Interessant: de provincie heeft een eigen bureau Natuurverkenningen. Valt onder de directie Ecologie (bron: <http://www.brabant.nl/vergunningbijlage.axd?id=11054>).

11. Provincie Limburg

Zoeken op provincie Limburg + Natuurverkenning

Resultaten: 0.

Provincie Limburg: <http://www.limburg.nl/>

Zoeken op natuurverkenning.

Resultaten: 0.

Provinciale staten → activiteiten en documenten → zoeken op natuurverkenning : resultaten: 0.

12. Provincie Zeeland

Zoeken op Provincie Zeeland + Natuurverkenning → resultaat: 0.

Provincie Zeeland website →

Zoeken op natuurverkenning → resultaat: 6 resultaten gevonden. Geen relevante want:

- In een MER Sloeweg N62 van wordt verwezen naar Natuurverkenning 1997.
- In 10-puntenplan voor het Zeeuwse natuurbeleid Werk in uitvoering van 3 okt 2000 wordt in de tekst op blz 15 verwezen naar de Natuurverkenning.

Conclusie

Bij maar drie van de 12 provincies is op hun websites iets te vinden over het gebruik van de Natuurverkenning 2010-2040 van het PBL:

1. Provincie Drenthe gebruikt de Natuurverkenning voor haar ontwikkeling van natuur- en landelijk gebiedsbeleid.
2. In Flevoland wordt door in rapport verwezen naar de Natuurverkenning.
3. In Zuid-Holland verwijst de PAL naar de Natuurverkenning.

Verschenen documenten in de reeks Technical reports van de Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu

WOt-Technical reports zijn verkrijgbaar bij het secretariaat van Unit Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu te Wageningen. T 0317 – 48 54 71; E info.wnm@wur.nl

WOt-Technical reports zijn ook te downloaden via de website www.wageningenUR.nl/wotnatuurenmilieu

- 1 Arets, E.J.M.M., K.W. van der Hoek, H. Kramer, P.J. Kuikman & J.-P. Lesschen (2013). *Greenhouse gas reporting of the LULUCF sector for the UNFCCC and Kyoto Protocol. Background to the Dutch NIR 2013.*
- 2 Kleunen, A. van, M. van Roomen, L. van den Bremer, A.J.J. Lemaire, J.-W. Vergeer & E. van Winden (2014). *Ecologische gegevens van vogels voor Standaard Gegevensformulieren Vogelrichtlijngebieden.*
- 3 Bruggen, C. van, A. Bannink, C.M. Groenestein, B.J. de Haan, J.F.M. Huijsmans, H.H. Luesink, S.M. van der Sluis, G.L. Velthof & J. Vonk (2014). *Emissies naar lucht uit de landbouw in 2012. Berekeningen van ammoniak, stikstofoxide, lachgas, methaan en fijn stof met het model NEMA*
- 4 Verburg, R.W., T. Selnes & M.J. Bogaardt (2014). *Van denken naar doen; ecosysteemdiensten in de praktijk. Case studies uit Nederland, Vlaanderen en het Verenigd Koninkrijk.*
- 5 Velthof, G.L. & O. Oenema (2014). *Commissie van Deskundigen Meststoffenwet. Taken en werkwijze; versie 2014*
- 6 Berg, J. van den, V.J. Ingram, L.O. Judge & E.J.M.M. Arets (2014). Integrating ecosystem services into tropical commodity chains- Cocoa, Soy and Palm Oil: Dutch policy options from an innovation system approach
- 7 Knecht de, B., T. van der Meij, S. Hennekens, J.A.M. Janssen & W. Wamelink (2014). *Status en trend van structuur- en functiekenmerken van Natura 2000- habitattypen op basis van het Landelijke Meetnet Flora (LMF) en de Landelijke Vegetatie Databank (LVD). Achtergronddocument voor de Artikel 17- rapportage.*
- 8 Janssen, J.A.M., E.J. Weeda, P. Schippers, R.J. Bijlsma, J.H.J. Schaminée, G.H.P. Arts, C.M. Deerenberg, O.G. Bos & R.G. Jak (2014). *Habitattypen in Natura 2000-gebieden. Beoordeling van oppervlakte representativiteit en behoudsstatus in de Standard Data Forms (SDFs).*
- 9 Ottburg, F.G.W.A., J.A.M. Janssen (2014). *Habitatrichtlijnsoorten in Natura 2000-gebieden. Beoordeling van populatie, leefgebied en isolatie in de Standard Data Forms (SDFs)*
- 10 Arets, E.J.M.M. & F.R. Veeneklaas (2014). *Costs and benefits of a more sustainable production of tropical timber.*
- 11 Vader, J. & M.J. Bogaardt (2014). *Natuurverkenning twee jaar later; Over gebruik en doorwerking van Natuurverkenning 2010-2040.*
- 12 Smits, M.J.W. & C.M. van der Heide (2014). *Hoe en waarom bedrijven bijdragen aan behoud van ecosysteemdiensten; en hoe de overheid dergelijke bijdragen kan stimuleren.*
- 13 Knecht, B. de (ed.) (2014). *Graadmeter Diensten van Natuur; Vraag, aanbod, gebruik en trend van goederen en diensten uit ecosystemen in Nederland.*
- 14 Beltman, W.H.J., M.M.S. Ter Horst, P.I. Adriaanse, A. de Jong & J. Deneer (2014). *FOCUS_TOXSWA manual 4.4.2; User's Guide version 4.*
- 15 Adriaanse, P.I., W.H.J. Beltman & F. Van den Berg (2014). *Metabolite formation in water and in sediment in the TOXSWA model. Theory and procedure for the upstream catchment of FOCUS streams.*
- 16 Groenestein, K., C. van Bruggen en H. Luesink (2014). *Harmonisatie diercategorieën*

Thema Natuurverkenning

Wettelijke Onderzoekstaken

Natuur & Milieu

Postbus 47

6700 AA Wageningen

T (0317) 48 54 71

E info.wnm@wur.nl

ISSN 2352-2739

[www.wageningenUR.nl/
wotnatuurenmilieu](http://www.wageningenUR.nl/wotnatuurenmilieu)

De WOT Natuur & Milieu voert wettelijke onderzoekstaken uit op het beleidsterrein natuur en milieu. Deze taken worden uitgevoerd om een wettelijke verantwoordelijkheid van de minister van Economische Zaken te ondersteunen. De WOT Natuur & Milieu werkt aan producten van het Planbureau voor de Leefomgeving, zoals de Balans van de Leefomgeving en de Natuurverkenning. Verder brengen we voor het ministerie van Economische Zaken adviezen uit over (toelating van) meststoffen en bestrijdingsmiddelen, en zorgen we voor informatie voor Europese rapportageverplichtingen over biodiversiteit.

De WOT Natuur & Milieu is onderdeel van de internationale kennisorganisatie Wageningen UR (University & Research centre). De missie is 'To explore the potential of nature to improve the quality of life'. Binnen Wageningen UR bundelen 9 gespecialiseerde onderzoeksinstituten van stichting DLO en Wageningen University hun krachten om bij te dragen aan de oplossing van belangrijke vragen in het domein van gezonde voeding en leefomgeving. Met ongeveer 30 vestigingen, 6.000 medewerkers en 9.000 studenten behoort Wageningen UR wereldwijd tot de aansprekende kennisinstellingen binnen haar domein. De integrale benadering van de vraagstukken en de samenwerking tussen verschillende disciplines vormen het hart van de unieke Wageningen aanpak.
